



ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ  
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

Αίτια και Αντιλήψεις Παρεκκλίνουσας Φορολογικής Συμπεριφοράς  
Μία Εμπειρική Προσέγγιση στον Νομό Πέλλας

της

Αλατζά Αθανασίας

Επιβλέπων Καθηγητής: Σκιαδάς Δημήτριος

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στη  
Λογιστική και Χρηματοοικονομική

Οκτώβριος 2023

*Στους γονείς μου, στον Κυριάκο  
και σε αυτούς που είναι πάντα δίπλα μου...*

## Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Σκιαδά Δημήτριο για τη συνεχή καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές του, που συνέβαλαν καταληκτικά στην τελική διαμόρφωση της εργασίας μου. Επίσης, ευχαριστώ το σύνολο των διδασκόντων του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη «Λογιστική και Χρηματοοικονομική» του Πανεπιστημίου Μακεδονίας που συντέλεσαν στην ολοκλήρωση του μεταπτυχιακού μου τίτλου.

Ακόμη, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες στους γονείς μου, για την αδιάκοπη στήριξή τους, οικονομική και ψυχολογική. Αποτέλεσαν το σημαντικότερο στήριγμά μου κατά τη διάρκεια των μαθητικών και φοιτητικών μου χρόνων. Οφείλω να ευχαριστήσω επίσης τον Κυριάκο για την υπομονή, την κατανόηση και τη συμπαράσταση που επέδειξε κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου.

Τέλος, νιώθω την ηθική υποχρέωση να ευχαριστήσω το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα. Όλους αυτούς που θυσίασαν μερικά λεπτά από τον χρόνο τους και απάντησαν στο ερωτηματολόγιο μου, συμβάλλοντας στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

## Περίληψη

Το φαινόμενο της παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς αποτελεί διαχρονικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν πολλές χώρες του κόσμου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία είναι οι πιο συχνές μορφές φορολογικής παραβατικότητας που ακολουθούν οι φορολογούμενοι στην προσπάθειά τους να μειώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση. Στην παρούσα διπλωματική εργασία προσεγγίζεται το ζήτημα αυτό τόσο με ανάλυση της βιβλιογραφίας όσο και με εμπειρική μελέτη. Αρχικά, παρουσιάζεται η έννοια της φορολογίας, οι λειτουργίες του φόρου και οι αρχές που πρέπει να διέπουν ένα φορολογικό σύστημα. Ακολουθεί η ανάλυση της έννοιας της απάτης καθώς και η παρουσίαση των «σχημάτων» της απάτης που συναντώνται στη βιβλιογραφία. Στη συνέχεια, αναλύεται η φορολογική παραβατικότητα και συγκεκριμένα παρουσιάζονται η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία ως μορφές παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς. Ακόμη, αναλύεται η φορολογική ηθική ως καθοριστικός παράγοντας διαμόρφωσης της φορολογικής συμπεριφοράς του ατόμου. Επίσης, αναλύονται οι λόγοι μη φορολογικής συμμόρφωσης καθώς και οι παράγοντες που διαμορφώνουν τη φορολογική συμπεριφορά. Ακολουθεί μία εμπειρική προσέγγιση, με τη συλλογή στοιχείων μέσω ερωτηματολογίου, σκοπός της οποίας είναι να αναδείξει τους λόγους για τους οποίους δεν συμμορφώνονται οι φορολογούμενοι με τις φορολογικές αρχές. Αποδεικνύεται ότι οι περισσότεροι φορολογούμενοι θεωρούν πως το ύψος των φορολογικών συντελεστών είναι ιδιαίτερα υψηλό και η ποιότητα των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών που τους προσφέρει το κράτος δεν ανταποκρίνεται στο ύψος των φόρων που πληρώνουν. Ακόμη, η πεποίθηση των πολιτών για το φορολογικό σύστημα και η εμπιστοσύνη τους σε αυτό διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Τέλος, οι αδυναμίες του φορολογικού συστήματος για τον εντοπισμό και την επιβολή ποινής σε αυτούς που δεν συμμορφώνονται καθώς και η μη επιβράβευση των έντιμων φορολογούμενων αποτελούν λόγους μη συμμόρφωσης με την φορολογική νομοθεσία.

## Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες .....	iii
Περίληψη.....	iv
Πίνακας περιεχομένων .....	v
Κατάλογος πινάκων .....	vii
Κατάλογος διαγραμμάτων.....	viii
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	1
1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις .....	1
1.2 Σκοπός της Εργασίας .....	2
1.3 Δομή της Εργασίας.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	5
2.1 Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	7
3.1 Οι Έννοιες του Φόρου και της Φορολογίας.....	7
3.2 Λειτουργίες του Φόρου .....	8
3.3 Αρχές Φορολογικού Συστήματος.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΑΠΑΤΗ.....	11
4.1 Ορισμός Απάτης.....	11
4.2 Το Τρίγωνο της Απάτης .....	12
4.3 Το Διαμάντι της Απάτης .....	13
4.4 Το Πεντάγωνο της Απάτης - Το μοντέλο S.C.O.R.E.....	15
4.5 Το Εξάγωνο της Απάτης - Το μοντέλο S.C.C.O.R.E.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ .....	18
5.1 Κατηγοριοποίηση Φορολογούμενων .....	19
5.2 Συμπεριφορά Φορολογούμενων.....	20
5.2.1 Φοροδιαφυγή.....	22
5.2.2 Φοροαποφυγή.....	23
5.2.3 Παραοικονομία.....	23
5.3 Φορολογική Ηθική .....	24
5.4 Λόγοι Μη Συμμόρφωσης και Παράγοντες που Διαμορφώνουν τη Φορολογική Συμπεριφορά .....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ .....	31

6.1 Πληθυσμός .....	31
6.2 Δείγμα.....	32
6.3 Μεθοδολογία Έρευνας .....	32
6.4 Συλλογή Δεδομένων.....	32
6.5 Ερωτηματολόγιο .....	33
6.6 Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων της Έρευνας.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ .....	57
7.1 Συμπεράσματα.....	57
7.2 Περιορισμοί της Έρευνας.....	58
7.3 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ .....	60
Παράρτημα: Ερωτηματολόγιο .....	65

## Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1: Συχνότητα φύλου.....	36
Πίνακας 2: Συχνότητα ηλικίας .....	37
Πίνακας 3: Επαγγελματική κατάσταση.....	38
Πίνακας 4: Εισόδημα ερωτώμενων.....	38
Πίνακας 5: Επίπεδο εκπαίδευσης.....	39
Πίνακας 6: Απαντήσεις για το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης.....	40
Πίνακας 7: Απαντήσεις για την επιρροή των φορολογικών συντελεστών στη φοροδιαφυγή. 41	
Πίνακας 8: Συχνότητα προσφοράς χαμηλότερης τιμής χωρίς την έκδοση απόδειξης.....	46
Πίνακας 9: Σύγκριση των επαγγελματικών ομάδων ως προς τον βαθμό έκδοσης αποδείξεων .....	49
Πίνακας 10: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-1η ερώτηση .....	50
Πίνακας 11: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-2η ερώτηση .....	50
Πίνακας 12: Συχνότητα φορολογικού ελέγχου .....	56

## Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Το τρίγωνο της απάτης.....	12
Διάγραμμα 2: Το διαμάντι της απάτης.....	14
Διάγραμμα 3: Το πεντάγωνο της απάτης .....	15
Διάγραμμα 4: Το εξάγωνο της απάτης.....	17
Διάγραμμα 5: Οικονομικοί και μη οικονομικοί παράγοντες φορολογικής συμμόρφωσης ....	29
Διάγραμμα 6: Ποσοστό φύλου.....	36
Διάγραμμα 7: Ποσοστό κατοικίας στον Νομό Πέλλας.....	37
Διάγραμμα 8: Ποσοστό ηλικίας .....	37
Διάγραμμα 9: Επαγγελματική κατάσταση .....	38
Διάγραμμα 10: Εισόδημα ερωτώμενων .....	39
Διάγραμμα 11: Επίπεδο εκπαίδευσης .....	40
Διάγραμμα 12: Απαντήσεις για το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης .....	41
Διάγραμμα 13: Απαντήσεις για τη σχέση φορολογικού συντελεστή και φοροδιαφυγής .....	42
Διάγραμμα 14: Απόψεις για την ποιότητα των δημοσίων αγαθών .....	43
Διάγραμμα 15: Απόψεις για την φορολογική νομοθεσία και το φορολογικό σύστημα .....	43
Διάγραμμα 16: Απόψεις για την ύπαρξη κενών στη φορολογική νομοθεσία.....	44
Διάγραμμα 17: Απόψεις για τον τρόπο λειτουργίας των φοροεισπρακτικών μηχανισμών ....	44
Διάγραμμα 18: Απόψεις για τον τρόπο αξιοποίησης των φόρων .....	45
Διάγραμμα 19: Απόψεις για τη σχέση φορολογικών συντελεστών και φοροδιαφυγής.....	45
Διάγραμμα 20: Απόψεις για τον τρόπο αντιμετώπισης των έντιμων φορολογούμενων.....	46
Διάγραμμα 21: Συχνότητα προσφοράς χαμηλότερης τιμής χωρίς την έκδοση απόδειξης .....	47
Διάγραμμα 22: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη τα καταστήματα ειδών .....	47
Διάγραμμα 23: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών	48
Διάγραμμα 24: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι ελεύθεροι επαγγελματίες-τεχνίτες .....	48
Διάγραμμα 25: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι ελεύθεροι επαγγελματίες- επιστήμονες.....	48
Διάγραμμα 26: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι επιχειρήσεις τουρισμού.....	49
Διάγραμμα 27: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-1η ερώτηση.....	50
Διάγραμμα 28: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-2η ερώτηση.....	51
Διάγραμμα 29: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 1	52



Διάγραμμα 30: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 2	52
Διάγραμμα 31: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 3	52
Διάγραμμα 32: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 4	52
Διάγραμμα 33: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 5	53
Διάγραμμα 34: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 6	53
Διάγραμμα 35: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 7	53
Διάγραμμα 36: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 1 .....	54
Διάγραμμα 37: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 2.....	54
Διάγραμμα 38: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 3.....	55
Διάγραμμα 39: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 4.....	55
Διάγραμμα 40: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 5.....	55
Διάγραμμα 41: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 6.....	56
Διάγραμμα 42: Συχνότητα φορολογικού ελέγχου.....	56

# ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### 1.1 Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Η φορολογία είναι μία από τις σημαντικότερες πηγές χρηματοδότησης του προϋπολογισμού του Κράτους. Πρόκειται για υποχρεωτική παροχή των ιδιωτών (φυσικών και νομικών προσώπων) προς τη δημόσια εξουσία, μη συνδεδεμένη με ειδική αντιπαροχή, που είναι αναγκαία για τη συγκέντρωση των απαραίτητων οικονομικών πόρων του Κράτους (Τσουρουφλής και Φορτσάκης, 2022). Σκοπός της φορολογίας είναι η κάλυψη των δημοσίων δαπανών, η ενίσχυση και σταθεροποίηση της οικονομικής ανάπτυξης και η αναδιανομή του εισοδήματος για τον μετριασμό των κοινωνικών ανισοτήτων. Η επιβολή των φόρων αποβλέπει στην εξυπηρέτηση των πάσης φύσεως αναγκών των πολιτών, όπως η Δημόσια Ασφάλεια, η Δημόσια Υγεία, η Παιδεία, η απόδοση της Δικαιοσύνης κλπ. (Καραγιώργος, 2019).

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η φορολογία αποτελεί ένα σημαντικό αντικείμενο μελέτης. Σε ένα πλαίσιο όπου οι κυβερνήσεις προσπαθούν να ανταπεξέλθουν με λιγότερα έσοδα, εξαιτίας αυξημένων δαπανών και δημοσιονομικών περιορισμών, η αύξηση των εσόδων του Κράτους παραμένει η πιο σημαντική λειτουργία της φορολογίας. Ωστόσο, οι κρατικές αρχές στο πλαίσιο της δράσης τους έρχονται αντιμέτωπες με την αντίδραση των φορολογουμένων στην αναγκαστική αφαίρεση οικονομικής και αγοραστικής δύναμης, χωρίς κάποια αντίστοιχη ειδική αντιπαροχή. Οι φορολογούμενοι με σκοπό την αποφυγή ή τη μείωση του φορολογικού τους βάρους υιοθετούν παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές. Τέτοιες πρακτικές είναι η απόκρυψη φορολογητέας ύλης, η μη υποβολή φορολογικής δήλωσης, η υποβολή ανακριβούς φορολογικής δήλωσης, η καταστρατήγηση φορολογικών διατάξεων καθώς και άλλες ενέργειες που αποσκοπούν στη μείωση της φορολογικής υποχρέωσης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου και έχουν ως αποτέλεσμα την στέρηση από το κράτος εσόδων που προέρχονται από φόρους, δασμούς και λοιπά έσοδα.

Η στάση των φορολογούμενων απέναντι στα θεσμικά όργανα του κράτους και η προθυμία τους να συμμορφωθούν με τις φορολογικές αρχές, εξαρτάται από ποικίλες μεταβλητές. Πολλοί ερευνητές εντοπίζουν διάφορες εξωτερικές μεταβλητές που επηρεάζουν τη σχέση συνεργασίας μεταξύ του φορολογούμενου και της φορολογικής αρχής όπως το ύψος

του φορολογικού συντελεστή, το ύψος του εισοδήματος, η πιθανότητα του ελέγχου, και το ύψος του προστίμου, ενώ η ψυχολογική έρευνα δείχνει ότι υπάρχουν και εσωτερικές μεταβλητές με παρόμοια επιρροή. Οι Hoffman E. et al. (2008) εξέτασαν σε μία μελέτη τους τη γνώση των φορολογούμενων αναφορικά με τη φορολογική νομοθεσία, και τη στάση τους απέναντι σε αυτή, τους προσωπικούς "κανόνες" των φορολογούμενων και την αντιληπτή κοινωνική δικαιοσύνη ως κινητήριες τάσεις για φορολογική συμμόρφωση. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι όταν υπάρχει κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ κράτους και φορολογούμενων, οι δεύτεροι αισθάνονται δεσμευμένοι και υποδεικνύουν εθελοντική φορολογική συμμόρφωση και ταυτόχρονα υπάρχει η πιθανότητα συνεργασίας μεταξύ φορολογούμενου και Κράτους με τους πρώτους να συμμετέχουν στο ελεγκτικό έργο των αρχών, αναφέροντας παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές που εντοπίζουν. Αντιθέτως, όταν κυριαρχεί κλίμα δυσπιστίας και αμφιβολίας μεταξύ κράτους και φορολογουμένων, τότε ο κρατικός μηχανισμός παρεμβαίνει με φορολογικούς ελέγχους και επιβολή προστίμων. Πρόκειται λοιπόν για τεχνική επιβεβλημένης συμμόρφωσης η οποία όμως όταν ασκείται σε υπερβολικό βαθμό μπορεί να οδηγήσει σε αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, διαβρώνοντας την εμπιστοσύνη των φορολογούμενων στις φορολογικές αρχές (Muehlbacher & Kirchler, 2010).

## 1.2 Σκοπός της Εργασίας

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό τη μελέτη του φαινομένου της Παρεκκλίνουσας Φορολογικής Συμπεριφοράς. Το φαινόμενο αυτό παραμένει και σήμερα, περισσότερο από ποτέ επίκαιρο και αποτελεί σημαντικό πρόβλημα καθώς οδηγεί σε μεγάλη απώλεια εσόδων του Δημοσίου. Συγκεκριμένα, σκοπός είναι:

- α) Να αποσαφηνιστούν οι έννοιες του φόρου και της απάτης
- β) Να παρουσιαστούν οι λειτουργίες του φόρου και να γίνει ανάλυση των αρχών που διέπουν ένα φορολογικό σύστημα
- γ) Να παρουσιαστούν η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία ως μορφές παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς
- δ) Να διευκρινιστούν οι αντιλήψεις των φορολογούμενων για το υπάρχον φορολογικό σύστημα και

ε) Να γίνουν κατανοητοί οι λόγοι που οδηγούν τους φορολογούμενους σε παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές και συμβάλλουν στη μη συμμόρφωση τους με την φορολογική νομοθεσία

### 1.3 Δομή της Εργασίας

Η παρούσα εργασία αποτελείται από επτά διακριτά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη εισαγωγή στη φορολογία και στις λειτουργίες αυτής. Ακόμη, ορίζονται οι σκοποί και οι στόχοι της εργασίας οι οποίοι επιδιώκεται να επιτευχθούν μέσω της ανάλυσης της βιβλιογραφίας αλλά και μέσω μίας εμπειρικής μελέτης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση για να εντοπιστούν προγενέστερες έρευνες που έγιναν για το υπό εξέταση θέμα και να καταγραφούν εν συντομία τα ευρήματα αυτών, προκειμένου να αποτελέσουν έναυσμα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης της παρούσας εργασίας. Η μελέτη της βιβλιογραφίας συνέβαλε στη σύνταξη των ερωτήσεων και τη δημιουργία του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε για την εμπειρική προσέγγιση του θέματος.

Στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται μία εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας του φόρου και του φορολογικού συστήματος. Ακόμη, παρουσιάζονται οι σημαντικότερες λειτουργίες που επιτελούν οι φόροι καθώς και οι αρχές που θα πρέπει να διέπουν κάθε φορολογικό σύστημα. Το κεφάλαιο αυτό κρίνεται απαραίτητο προκειμένου να κατανοήσει ο αναγνώστης τη σημαντικότητα των φόρων για το κράτος αλλά και για το σύνολο της κοινωνίας.

Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται με την έννοια της απάτης. Όταν ένας φορολογούμενος δεν συμμορφώνεται με την φορολογική νομοθεσία, διαπράττει απάτη. Έτσι, κρίθηκε απαραίτητη η ανάλυση της έννοιας της απάτης καθώς επίσης και η παρουσίαση των μοντέλων απάτης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται το Τρίγωνο της Απάτης, το οποίο ορίζει τα απαραίτητα στοιχεία που πρέπει να υπάρχουν προκειμένου να προβεί κάποιος στη διάπραξη απάτης. Στη συνέχεια το μοντέλο αυτό διευρύνεται και ενσωματώνει ακόμη περισσότερα στοιχεία τα οποία θεωρούνται απαραίτητα προκειμένου να γίνει μία απάτη.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η φορολογική παραβατικότητα. Στην αρχή του κεφαλαίου παρουσιάζεται μία κατηγοριοποίηση των φορολογούμενων βάσει της συμπεριφοράς τους. Στη συνέχεια, αναλύονται οι έννοιες της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας ως μορφές παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, αναλύεται η φορολογική ηθική ως κύριος παράγοντας που

επιηρεάζει τη στάση των φορολογούμενων απέναντι στις φορολογικές Αρχές. Στο τέλος του κεφαλαίου αυτού αναλύονται οι λόγοι μη φορολογικής συμμόρφωσης καθώς επίσης και οι παράγοντες που διαμορφώνουν τη φορολογική συμπεριφορά του ατόμου.

Το επόμενο κεφάλαιο περιλαμβάνει το εμπειρικό μέρος της εργασίας. Αφού γίνει αναφορά στον πληθυσμό και το δείγμα της έρευνας καθώς και στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, παρουσιάζεται το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε. Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται τα ευρήματα της έρευνας με τη χρήση περιγραφικής στατιστικής και διαγραμμάτων.

Το έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της έρευνας καθώς και τους περιορισμούς αυτής. Τέλος, γίνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

### 2.1 Επισκόπηση της Βιβλιογραφίας

Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικότερες πηγές που εντοπίστηκαν κατά την βιβλιογραφική ανασκόπηση για το αντικείμενο μελέτης.

Μία προσέγγιση για την φορολογική συμμόρφωση αλλά και τη σχέση μεταξύ φορολογούμενου και Κράτους παρουσιάζεται στο “Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate” των Hofmann, Hoelzl, και Kirchler (2008), οι οποίοι υποστήριξαν ότι η συμμόρφωση με την φορολογική αρχή ή υιοθέτηση παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς επηρεάζεται από εσωτερικές δυνάμεις όπως είναι η γνώση του φορολογούμενου για το φορολογικό δίκαιο, η στάση του απέναντι στην κυβέρνηση και τη φορολογία, οι προσωπικοί του κανόνες, οι κοινωνικοί κανόνες καθώς και οι κινητήριες τάσεις συμμόρφωσης.

Οι Daude, Gutierrez και Melguizo (2013) σε μία προσπάθειά τους να εντοπίσουν τους ατομικούς και θεσμικούς παράγοντες που επηρεάζουν την συμπεριφορά των φορολογούμενων στο “What Drives Tax Morale? A Focus on Emerging Economies” καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ηλικία, η θρησκεία, το φύλο, το καθεστώς απασχόλησης καθώς και το μορφωτικό επίπεδο διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο επίπεδο φορολογικής συμμόρφωσης του ατόμου. Επίσης, θεωρούν ότι αυτή μπορεί να βελτιωθεί με τη βελτίωση της ικανοποίησης από τη δημοκρατία, της εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση και της ικανοποίησης από την ποιότητα των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών.

Η Barbuta (2011) στο “A Review of Factors for Tax Compliance” κατηγοριοποιεί τους παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική συμμόρφωση σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Η μία περιλαμβάνει τους οικονομικούς παράγοντες, ενώ η δεύτερη τους μη οικονομικούς παράγοντες που οδηγούν τον φορολογούμενο να αποκλίνει από την φορολογική νομοθεσία. Στους μη οικονομικούς παράγοντες συγκαταλέγει και την αντίληψη του φορολογούμενου για την φορολογική δικαιοσύνη. Παράλληλα, οι Matsaganis και Flevotomou (2010) στο “Distributional Implications of Tax Evasion in Greece” παρουσιάζουν την φορολογική ισότητα στις δύο της πλευρές, την οριζόντια και την κάθετη. Σε όρους οριζόντιας ισότητας, φορολογούμενοι με όμοια χαρακτηριστικά και φοροδοτική ικανότητα αντιμετωπίζονται με όμοιο τρόπο. Σε όρους κάθετης ισότητας, φορολογούμενοι με μεγαλύτερη φοροδοτική

ικανότητα πληρώνουν υψηλότερους φόρους συγκριτικά με φορολογούμενους με μικρότερη φοροδοτική ικανότητα. Οι Torgler και Schneider (2007) επισημαίνουν ότι όταν οι φορολογούμενοι νιώθουν αδικημένοι λόγω της διαφθοράς που υπάρχει στο φορολογικό σύστημα της χώρας τους, ή όταν οι φόροι τους δεν αξιοποιούνται με σωστό τρόπο από το κράτος και όταν νιώθουν ότι δεν τους προστατεύει ο νόμος, τείνουν να ακολουθούν παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές.

Παράλληλα, οι Nurkholis et al. (2020) εντάσσουν τους κυριότερους παράγοντες που επιδρούν στην συμπεριφορά των φορολογούμενων σε τρεις κατηγορίες:

1. Έλεγχοι, φορολογικοί συντελεστές και κυρώσεις
2. Ποιότητα εξυπηρέτησης και εμπιστοσύνη των πολιτών και των επιχειρήσεων στο κράτος
3. Προσωπικοί κανόνες, κοινωνία, θρησκεία.

Τέλος, ο Sarker (2003) ορίζει την φορολογική συμμόρφωση ως την προθυμία του φορολογούμενου να συμμορφώνεται με την φορολογική νομοθεσία και να αποδίδει τους φόρους που του αναλογούν, καταθέτοντας ολοκληρωμένη, επαρκή και ακριβή πληροφόρηση σχετικά με το φορολογητέο του εισόδημα. Ο Sandmo (2005), στο "The theory of tax evasion: A retrospective view" αναφέρει ότι η θεωρία της φορολογικής συμμόρφωσης βασίζεται στην οικονομική θεωρία της "αποτροπής" (theory of deterrence), σύμφωνα με την οποία ο φορολογικός έλεγχος και η συμμόρφωση σχετίζονται θετικά. Ο φορολογικός έλεγχος αυξάνει το αναμενόμενο κόστος μη συμμόρφωσης και έτσι περιορίζεται το οικονομικό κίνητρο του φορολογούμενου να αποκλίνει από τις αρχές της φορολογικής νομοθεσίας. Σύμφωνα με τους Andreoni et al. (1998), ο φορολογούμενος επιχειρεί να μεγιστοποιήσει τη χρησιμότητα της φοροδιαφυγής, εξισορροπώντας τα οφέλη αυτής με τον κίνδυνο της εφαρμογής ποινής από τις φορολογικές αρχές. Έτσι, όταν ο φορολογικός έλεγχος είναι αυστηρός, το όφελος της μη συμμόρφωσης είναι αρκετά περιορισμένο και αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο φορολογούμενος να συμμορφώνεται με τις αρχές της φορολογικής νομοθεσίας, υπό τον φόβο επιβολής ποινής.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

### ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

#### 3.1 Οι Έννοιες του Φόρου και της Φορολογίας

Σύμφωνα με έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, ο φόρος αποτελεί αναγκαστική εισφορά που καταβάλλει ο φορολογούμενος και την εισπράττει το κράτος, χωρίς να προσφέρεται ειδική αντιπαροχή, προκειμένου το κράτος να καλύψει τις δημόσιες δαπάνες. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι τα γνωρίσματα των φόρων είναι τα εξής (Τάτσος 2012):

- Την καταβολή των φόρων την επιβάλλει το κράτος και είναι αναγκαστική, όχι προαιρετική. (αναγκαστικό μέσο)
- Η καταβολή των φόρων γίνεται με χρηματικά μέσα.
- Δεν συνδέεται με ειδικό αντάλλαγμα του κράτους προς τους πολίτες. (μονομερές μέσο)

Είναι σημαντικό να γίνει διαχωρισμός του φόρου από τα ανταποδοτικά τέλη. Βασικό χαρακτηριστικό που χρησιμοποιείται για τη διάκριση μεταξύ των δύο είναι ότι το ανταποδοτικό τέλος καταβάλλεται από τον πολίτη ως αντάλλαγμα για τη χρησιμοποίηση ενός ορισμένου έργου ή υπηρεσίας. Αντίθετα, στην περίπτωση των φόρων δεν υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ παροχής των πολιτών και παροχής του κράτους (Μαυρωνάς 2015). Ως αποτέλεσμα, η διαφορά μεταξύ φόρου και ανταποδοτικού τέλους εντοπίζεται στη φύση και στο σκοπό που υπηρετεί η εκάστοτε εισφορά.

Η φορολογία είναι η διαδικασία απόδοση των φόρων από τους φορολογούμενους προς το κράτος. Η πληρωμή των φόρων είναι μια διμερής συμφωνία μεταξύ φορολογούμενου και κράτους. Ο φορολογούμενος δεσμεύεται να πληρώνει φόρους και το κράτος παρέχει δημόσια αγαθά και υπηρεσίες τα οποία σε διαφορετική περίπτωση δεν θα ήταν διαθέσιμα. (Rutkauskas, 2016). Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι υπάρχει ένα είδος αντιπαροχής του κράτους προς τους φορολογούμενους αλλά αυτή είναι γενική και όχι ειδική, δηλαδή γίνεται προς το σύνολο της κοινωνίας. Το κάθε κράτος χρηματοδοτεί τις ανάγκες και τις υποχρεώσεις των δημοσίων υπηρεσιών και παρέχει στο σύνολο των πολιτών δημόσια αγαθά και υπηρεσίες μέσω των εσόδων που συγκεντρώνει κυρίως από τη φορολογία που επιβάλλει στους πολίτες και τις επιχειρήσεις (Τάτσος, 2012).



## 3.2 Λειτουργίες του Φόρου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και προκύπτει και από τον παραπάνω ορισμό, οι φόροι χρησιμοποιούνται από το κράτος για την κάλυψη των δημόσιων δαπανών. Ωστόσο, αυτή δεν είναι η μοναδική λειτουργία του φόρου. Συγκεκριμένα, στην βιβλιογραφία αναγράφονται πολλές και διαφορετικές λειτουργίες του φόρου. Οι βασικότερες λειτουργίες του φόρου διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες και αυτές είναι οι εξής (Γεωργακόπουλος, 2012) :

- Η ταμειυτική λειτουργία των φόρων: Η ταμειυτική ή ταμειακή λειτουργία έγκειται στη συγκέντρωση όλων των φορολογικών εσόδων που προκύπτουν από τους ιδιώτες (φυσικά και νομικά πρόσωπα) και διοχετεύονται στον δημόσιο τομέα ώστε να καλυφθούν οι δαπάνες του δημοσίου και να παρέχονται τα δημόσια αγαθά και οι δημόσιες υπηρεσίες δωρεάν στο κοινωνικό σύνολο.
- Η κοινωνική λειτουργία των φόρων: Η κοινωνική λειτουργία του φόρου αφορά τη χρήση του φόρου ως μέσο άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Αναφέρεται στη χρησιμοποίηση του φόρου ως ένα μέσο αναδιανομής του εισοδήματος για να επιτευχθεί μείωση της κοινωνικής ανισότητας.
- Η οικονομική λειτουργία των φόρων: Η συγκεκριμένη λειτουργία του φόρου αναφέρεται στη χρησιμοποίηση του φόρου ως μέσο άσκησης οικονομικής πολιτικής. Με τη συγκεκριμένη λειτουργία επιτυγχάνεται ανακατανομή των πόρων σε διάφορα αγαθά, καταπολέμηση της ανεργίας και του πληθωρισμού, σταθεροποίηση της εθνικής οικονομίας αλλά και προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης μίας χώρας.

## 3.3 Αρχές Φορολογικού Συστήματος

Η φορολογία θεσπίζεται από την εκάστοτε κυβέρνηση κάθε κράτους και επιβάλλεται βάσει ορισμένων κανόνων και αρχών που είναι διεθνώς αναγνωρισμένοι. Οι θεμελιώδεις αυτές αρχές περιλαμβάνουν την ουδετερότητα, την αποδοτικότητα, τη βεβαιότητα και την απλότητα, την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη, καθώς και την ευελιξία. Η ισότητα αποτελεί επίσης σημαντικό παράγοντα στο πλαίσιο της φορολογικής πολιτικής (OECD, 2014).

- Ουδετερότητα: Σύμφωνα με την αρχή της ουδετερότητας, θα πρέπει η φορολογία να είναι δίκαιη και ουδέτερη μεταξύ των διάφορων μορφών επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ένας ουδέτερος φόρος συμβάλει στην αποδοτικότητα του

φορολογικού συστήματος εξασφαλίζοντας την βέλτιστη κατανομή των μέσων παραγωγής.

- **Αποδοτικότητα:** Το κόστος συμμόρφωσης των φορολογούμενων με τις διατάξεις της φορολογικής νομοθεσίας πρέπει να είναι όσο το δυνατόν μικρότερο. Η συγκεκριμένη αρχή προσδιορίζει ότι ο υπόχρεος πρέπει να μπορεί να καταβάλει τον φόρο που του αναλογεί με όσο το δυνατόν μικρότερο διαχειριστικό κόστος και όχλησή του. Η ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων και η χρήση του διαδικτύου που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια εξυπηρετεί την αρχή αυτή.
- **Βεβαιότητα και απλότητα:** Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 78 του Συντάγματός της Ελλάδας «φόρος ή άλλο οποιοδήποτε οικονομικό βάρος δεν μπορεί να επιβληθεί με νόμο αναδρομικής ισχύος που εκτείνεται πέρα από το οικονομικό έτος το προηγούμενο εκείνου, κατά το οποίο επιβλήθηκε». Η αρχή της βεβαιότητας ορίζει ότι ο φόρος πρέπει να είναι γνωστός εκ των προτέρων ως προς την ύπαρξη του, τον τρόπο επιβολής του και τον τρόπο υπολογισμού του. Οι φορολογικοί κανόνες πρέπει επίσης να είναι σαφείς και απλοί στην κατανόηση. Ένα απλό φορολογικό σύστημα διευκολύνει τους φορολογούμενους και τις επιχειρήσεις να κατανοήσουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους. Αντίθετα, η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος δημιουργεί επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό και την τάση για αποφυγή ή διαφυγή του φόρου που οδηγεί σε απώλεια φορολογικών εσόδων.
- **Αποτελεσματικότητα και δικαιοσύνη:** Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η φορολογία θα πρέπει να οδηγεί στον σωστό υπολογισμό του φόρου, αποφεύγοντας ταυτόχρονα τη διπλή φορολόγηση αλλά και τη μη φορολόγηση. Παράλληλα, θα πρέπει να ελαχιστοποιεί την πιθανότητα φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Εάν υπάρχει ένα σύνολο φορολογούμενων που είναι υπόχρεοι καταβολής ενός φόρου, αλλά δεν γίνεται απαιτητή η πληρωμή του, λόγω αδυναμίας επιβολής του, τότε οι υπόλοιποι φορολογούμενοι θα θεωρήσουν τον φόρο άδικο και αναποτελεσματικό.
- **Ευελιξία:** Βάσει της αρχής της ευελιξίας, το φορολογικό σύστημα θα πρέπει να είναι ευέλικτο και δυναμικό ώστε να διασφαλίζεται ότι αυτό συμβαδίζει με τις τεχνολογικές και εμπορικές εξελίξεις, εξασφαλίζοντας τα απαραίτητα φορολογικά έσοδα του κράτους. Αυτό σημαίνει ότι το φορολογικό σύστημα πρέπει να είναι ανθεκτικό στις μεταβολές αλλά ταυτόχρονα και ευέλικτο ώστε να προσαρμόζεται στις τρέχουσες εξελίξεις, προκειμένου να μπορούν οι κυβερνήσεις να ανταποκρίνονται στις δημοσιονομικές απαιτήσεις.

Βάσει της παραγράφου 5 του άρθρου 4 του Συντάγματός της Ελλάδας: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους», η οποία αποδίδει την αρχή της ισότητας, δηλαδή τη μεταχείριση των φορολογούμενων με ομοιόμορφο τρόπο. Πιο συγκεκριμένα με την αρχή αυτή, σε φορολογία πρέπει να υπόκεινται όλοι οι πολίτες, αναλόγως της φοροδοτικής τους ικανότητας, δηλαδή την οικονομική τους δυνατότητας να πληρώνουν φόρους. Η ισότητα έχει δύο διαστάσεις: Οριζόντια και Κάθετη ισότητα. Σε όρους οριζόντιας ισότητας, θα πρέπει στους φορολογούμενους με παρόμοια χαρακτηριστικά και οικονομική δύναμη να επιβάλλεται παρόμοια φορολογική επιβάρυνση. Σε όρους κάθετης ισότητας, θα πρέπει στους φορολογούμενους με μεγαλύτερη φοροδοτική ικανότητα να επιβάλλεται υψηλότερη φορολογική επιβάρυνση (OECD, 2014).

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

### ΑΠΑΤΗ

#### 4.1 Ορισμός Απάτης

Η απάτη ερμηνεύεται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Στο άρθρο 386 του Ποινικού Κώδικα ορίζεται ως απάτη: «Όποιος με σκοπό να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων». Οι Biegelman και Bartow (2012), υποστηρίζουν ότι βάσει το Webster's Dictionary απάτη είναι η περίπτωση ή πράξη δόλου ή εξαπάτησης, ιδίως όταν περιλαμβάνει σκόπιμη ψευδή δήλωση, απόκρυψη ή μη αποκάλυψη της αλήθειας με σκοπό να παρακινηθεί άλλος να αποχωριστεί κάποιο πολύτιμο πράγμα που του ανήκει ή να παραιτηθεί από ένα νόμιμο δικαίωμά του. Ενώ βάσει του Black's Law Dictionary, ορίζουν ότι η απάτη είναι «η εν γνώσει ψευδής περιγραφή της αλήθειας ή απόκρυψη ενός υλικού γεγονότος για να παρακινηθεί άλλος να ενεργήσει εις βάρος του και μια παραπλανητική περιγραφή που γίνεται αλόγιστα χωρίς αλήθεια για να προκαλέσει ένα άλλο γεγονός». Ωστόσο θεωρούν ότι ο καλύτερος ορισμός είναι αυτός που έδωσε ο Barry Minkow «Η απάτη δεν είναι τίποτα άλλο από ένα δέρμα αλήθειας γεμάτο με ένα ψέμα» (Biegelman και Bartow, 2012).

Οι Akers και Gissel (2006), δίνουν τον ορισμό της απάτης από το Webster's New World Dictionary: «Η απάτη είναι ένας γενικός όρος και περιλαμβάνει όλα τα πολυσχιδή μέσα που μπορεί να επινοήσει η ανθρώπινη εφευρετικότητα, στα οποία καταφεύγει κάθε άτομο, για να αποκτήσει πλεονέκτημα έναντι του άλλου με ψευδείς δηλώσεις. Κανένας σαφής και αμετάβλητος κανόνας δεν μπορεί να θεσπιστεί ως γενική πρόταση για τον ορισμό της απάτης, καθώς περιλαμβάνει έκπληξη, πονηριά και αθέμιτους τρόπους εξαπάτησης του άλλου. Τα μόνα όρια που καθορίζουν την απάτη είναι εκείνα που περιορίζουν την ανθρώπινη μανία».

Αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η απάτη είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με τις καταστάσεις μέσα στις οποίες βρίσκεται. Για την τέλεση μίας απάτης χρειάζονται 3 στοιχεία, α) ένας δράστης με κίνητρο, β) ένας στόχος δράσης και γ) η απουσία ενός μηχανισμού προστασίας. Η σύνθεση των στοιχείων αυτών ονομάζεται «Τρίγωνο Εγκλήματος». Η χρήση του τριγωνικού αυτού μοντέλου, παρουσιάζεται στο έργο του D. R.

Cressey, ο οποίος έθεσε ως βασικά στοιχεία για την τέλεση μίας απάτης α) την ύπαρξη ενός οικονομικού προβλήματος που λειτουργεί ως μοχλός πίεσης (κίνητρο) για την τέλεση της απάτης (perceived pressure), β) τη δυνατότητα γνώσης του περιβάλλοντος εντός του οποίου μπορεί να υπάρξει η ευκαιρία για την τέλεση της απάτης (perceived opportunity) και γ) την ικανότητα κάποιου να πείσει τον εαυτό του ότι η συμπεριφορά του δεν αποτελεί έγκλημα, εξορθολογίζοντας την (rationalization) (Σκιαδάς, 2021).

## 4.2 Το Τρίγωνο της Απάτης

Ο Donald Cressay το 1950 σε μία προσπάθεια να κατανοήσει τους λόγους και τα κίνητρα που ωθούν ορισμένα άτομα στη διάπραξη της απάτης, προχώρησε σε συνέντευξη 200 φυλακισμένων που είχαν καταδικαστεί για απάτη. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι για να διαπράξει κάποιος μία απάτη χρειάζονται τρία χαρακτηριστικά στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά συντάσσουν το «Τρίγωνο της Απάτης», το οποίο χρησιμοποιήθηκε παγκοσμίως σε μεγάλο βαθμό και καθιερώθηκε ως ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο για την ερμηνεία της απάτης και γενικότερα των οικονομικών εγκλημάτων (Σκιαδάς, 2021).

Οι Biegelman και Bartow (2012), περιγράφουν ότι σύμφωνα με τον Donald Cressay, τα τρία απαραίτητα στοιχεία για τη διάπραξη της απάτης είναι:

1. Το κίνητρο (Motive)
2. Η ευκαιρία (Opportunity)
3. Η εκλογίκευση (Rationalization)

Χρειάζεται να υφίστανται και τα τρία αυτά χαρακτηριστικά προκειμένου να διαπραχθεί η απάτη. Η έλλειψη ενός στοιχείου είναι αρκετή ώστε να αποτρέψει το άτομο από την τέλεση της απάτης.



Διάγραμμα 1: Το τρίγωνο της απάτης

Το κίνητρο: Συχνά η οικονομική πίεση είναι αυτή που οδηγεί το άτομο στη διάπραξη της απάτης. Είναι η κινητήριος δύναμη πίσω από το άτομο που παραβαίνει τον νόμο. Υπάρχουν πολλά κίνητρα που οδηγούν το άτομο στην απάτη, τα οποία σχετίζονται κυρίως με την απληστία. Ωστόσο, πολύ συχνά ευθύνεται και η πρόθεση του ατόμου για εκδίκηση αλλά και ο εγωισμός του. Συνήθως στα κίνητρα αυτά συγκαταλέγονται κάποιες έκτακτες οικονομικές ανάγκες, τα χρέη, ο εθισμός στα ναρκωτικά ή τον τζόγο καθώς και πιέσεις από τον οικογενειακό κύκλο. Κάποιες φορές το κίνητρο μπορεί να είναι και η επιθυμία του ατόμου να αντισταθεί στο υπάρχον σύστημα θεωρώντας ότι είναι εξυπνότερος και κανένας δεν μπορεί να τον σταματήσει στο εγχείρημά του αυτό. Τέλος, η συναισθηματική αστάθεια θα μπορούσε να είναι ένας λόγος, ωστόσο σε μικρότερο βαθμό από τα προαναφερόμενα κίνητρα (Biegelman and Bartow, 2012).

Η Ευκαιρία: Η ευκαιρία αποτελεί ευνοϊκή συγκυρία για την πραγματοποίηση μιας απάτης. Προκειμένου να διαπράξει κάποιος μία απάτη, πρέπει να βρει τον τρόπο με τον οποίο θα την διαπράξει. Ο βασικότερος παράγοντας για την δημιουργία ευκαιρίας είναι η ύπαρξη αναποτελεσματικών συστημάτων ελέγχου ή η έλλειψη αυτών, καταστάσεις που επιτρέπουν στα άτομα να διαπράττουν απάτες. Η θεωρία της αντιληπτής ευκαιρίας υποδεικνύει ότι τα άτομα θα εκμεταλλευτούν τις υφιστάμενες περιστάσεις για να προβούν στην τέλεση μίας απάτης. Η αντιληπτή ευκαιρία εξαρτάται από την πεποίθηση του ατόμου για την πιθανότητα να αποκαλυφθεί. Όσο χαμηλότερος είναι ο κίνδυνος να αποκαλυφθεί η απάτη του, τόσο υψηλότερη είναι η πιθανότητα να την διαπράξει (Abdulahi R., Mansor N., 2015).

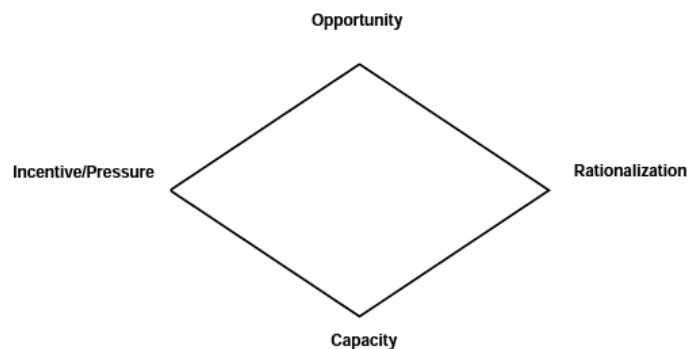
Η εκλογίκευση: Η εκλογίκευση αποτελεί το τρίτο στοιχείο του Τριγώνου της Απάτης. Βάσει αυτού, ο διαπράττων την απάτη θα πρέπει να την δικαιολογήσει με τρόπο που να είναι αποδεκτός από τις ηθικές του αξίες. Εάν δεν μπορεί να δικαιολογήσει την ανέντιμη του πράξη, είναι πολύ πιθανό να μην προβεί στην τέλεσή της. Συχνά το άτομο βλέπει τον εαυτό του ως θύμα και δικαιολογεί την πράξη του με την φράση: «Κάποιοι το κάνουν, γιατί να μην το κάνω και εγώ» (Abdulahi R., Mansor N., 2015).

### **4.3 Το Διαμάντι της Απάτης**

Στο τριγωνικό μοντέλο της απάτης έχει ασκηθεί κριτική και δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μία «γενική θεωρία οικονομικού εγκλήματος». Η αλληλεπίδραση μεταξύ αφενός των γενικότερων κοινωνικών επιρροών που αναπτύσσονται σε ένα δεδομένο πλαίσιο και επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων και αφετέρου της αντίληψης του ατόμου για την

ηθική και της συνακόλουθης επιλογής περί διάπραξης ή όχι μιας απάτης, φαίνεται να εκφεύγει των ερμηνευτικών δυνατοτήτων του Τριγώνου της Απάτης, επιβάλλοντας μια πιο ολοκληρωμένη θεώρηση (Σκιαδάς, 2021).

Σύμφωνα με τον Ruankaew (2016), οι Wolfe και Hermanson παρουσίασαν ένα διευρυμένο μοντέλο του τριγώνου της απάτης, το γνωστό «Διαμάντι της Απάτης - Fraud Diamond Theory». Η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο μοντέλων είναι το επιπλέον στοιχείο που περιλαμβάνει το διευρυμένο μοντέλο. Συγκεκριμένα, εισάγει το στοιχείο της ικανότητας. Ο Ruankaew αναφέρει ότι οι Wolfe και Hermanson υποστηρίζουν πως είναι πιθανό να υπάρχει η πίεση (το κίνητρο), μαζί με μία ευκαιρία για διάπραξη απάτης και ταυτόχρονα να υφίσταται και το στοιχείο της εκλογίκευσης, αλλά παρόλα αυτά να μην πραγματοποιηθεί η απάτη καθώς θα λείπει το τέταρτο στοιχείο, το στοιχείο της ικανότητας. Με άλλα λόγια, ο διαπράττων την απάτη πρέπει να έχει τις δεξιότητες και την ικανότητα προκειμένου να προβεί στην διάπραξη της απάτης. δηλαδή την προσωπική ευχέρεια να αναγνωρίσει τη συνδρομή των υπολοίπων τριών στοιχείων του Τριγώνου της Απάτης (κίνητρο, ευκαιρία, εξορθολογισμός), μια ευχέρεια που πηγάζει ενδεχομένως από τη θέση που έχει ο δράστης σε έναν φορέα, τη δυνατότητα του να αντιληφθεί τα μέτρα προστασίας και το πως μπορεί να τα ξεπεράσει, και τον εγωισμό ή την αυτοπεποίθηση που έχει ως προς το τι θα κάνει για να μην υποστεί συνέπειες εάν τυχόν εντοπιστεί (Σκιαδάς, 2021). Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η θεωρία αυτή.



**Διάγραμμα 2: Το διαμάντι της απάτης**

Πηγή: Ruankaew (2016)

Το στοιχείο της ικανότητας σύμφωνα με τους Wolfe και Hermanson εντοπίζεται στα άτομα που έχουν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά και ικανότητες για να διαπράξουν μία απάτη. Συγκεκριμένα, εντόπισαν κάποια χαρακτηριστικά που σχετίζονται με την ικανότητα των ατόμων να διαπράττουν απάτες. Αυτά τα χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν: (α) θέση που να τους διευκολύνει στην διάπραξη της απάτης, (β) ευφυΐα για να εκμεταλλεύονται τις

αδυναμίες των συστημάτων λογιστικής και εσωτερικού ελέγχου με το μέγιστο πλεονέκτημα και να έχουν την ικανότητα να κατανοούν πώς λειτουργεί το σύστημα, (γ) τον εγωισμό και τη σιγουριά ότι δεν θα εντοπιστούν οι δόλιες συμπεριφορές τους και (δ) την ικανότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης του άγχους λόγω του κινδύνου αποκάλυψης της απάτης (Ruankaew, 2016).

#### 4.4 Το Πεντάγωνο της Απάτης - Το μοντέλο S.C.O.R.E.

Ο Vousinas (2019), εξετάζοντας τα παραπάνω μοντέλα πρόβλεψης της απάτης κατέλεξε στο συμπέρασμα ότι χρειάζεται αυτά να εκσυγχρονιστούν προκειμένου να ακολουθούν τις τρέχουσες εξελίξεις στον τομέα της απάτης. Για να γίνουν κατανοητοί οι κύριοι παράγοντες που οδηγούν στην διάπραξη της απάτης, ο Vousinas παρουσίασε το μοντέλο S.C.O.R.E.. Η ονομασία του μοντέλου αποτελεί ακρωνύμιο των λέξεων: κίνητρο (Stimulus), ικανότητα (Capability), ευκαιρία (Opportunity), εκλογίκευση (Rationalization) και εγωισμός (Ego). Τα πρώτα τέσσερα στοιχεία συνθέτουν το μοντέλο «Διαμάντι της Απάτης» (το οποίο αποτελεί διεύρυνση του τριγώνου της απάτης), ενώ το πέμπτο στοιχείο εισάγεται για να διευρύνει την κατανόηση σχετικά με τους παράγοντες που οδηγούν στην απάτη.



Διάγραμμα 3: Το πεντάγωνο της απάτης

Πηγή: Vousinas, 2019

Σύμφωνα με τον Vousinas (2019), η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα νοητικών διεργασιών βάσει ψυχολογικών θεωριών. Ο Sigmund Freud στην προσπάθεια του να ερμηνεύσει την ανθρώπινη συμπεριφορά εστίασε στον ρόλο των ενστίκτων. Παράλληλα, αναφερόμενος στη δομή της προσωπικότητας του ατόμου, αναφέρθηκε στο τοπογραφικό μοντέλο. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, υπάρχουν τρία επίπεδα συνειδητότητας: το συνειδητό, το υποσυνείδητο και το ασυνείδητο. Στο συνειδητό περιλαμβάνονται οι σκέψεις,



οι εμπειρίες και τα συναισθήματα του ατόμου για τα οποία το άτομο έχει πλήρη επίγνωση. Το υποσυνείδητο αφορά συναισθήματα, σκέψεις και εμπειρίες για τα οποία το άτομο δεν έχει πλήρη επίγνωση αλλά μπορεί να ανακαλέσει έπειτα από προσπάθεια. Τέλος, το ασυνείδητο αφορά σκέψεις και συναισθήματα που είναι πολύ δύσκολο να ανακληθούν. Έπειτα, ο Sigmund Freud ανέπτυξε το δομικό μοντέλο μελέτης της ανθρώπινης προσωπικότητας, βάσει του οποίου η προσωπικότητα περιγράφεται με τρία συστατικά: το εκείνο, το εγώ και το υπερεγώ. Το εκείνο αποτελείται από όλα τα ένστικτα και τη συνολική παροχή ψυχικής ενέργειας και είναι εντελώς ασυνείδητο. Ο Freud υποστηρίζει ότι το εγώ αρχίζει να αναπτύσσεται από πολύ μικρή ηλικία και αποτελεί το μόνο συστατικό της προσωπικότητας του ατόμου που μπορεί να αλληλεπιδρά με το περιβάλλον. Τέλος, το υπερεγώ αναπτύσσεται λίγο αργότερα και αποτελεί ένα σύστημα από ηθικούς και κοινωνικούς κανόνες που έχουν σκοπό να κατευθύνουν και να ελέγχουν τις συμπεριφορές του ατόμου ώστε να είναι κοινωνικά αποδεκτές (Βακόλα και Νικολάου, 2012).

Βάσει των Duffield και Grabosky, ο εγωισμός αποτελεί μία μορφή κινήτρου για την διάπραξη απάτης και αυτό σχετίζεται με την επιθυμία των ανθρώπων να νιώθουν ότι έχουν εξουσία να επηρεάζουν τους ανθρώπους και τις καταστάσεις (Vousinas, 2019).

#### **4.5 Το Εξάγωνο της Απάτης - Το μοντέλο S.C.C.O.R.E.**

Η πλέον πρόσφατη θεωρία είναι αυτή του Vousinas. Το Εξάγωνο της Απάτης, ή αλλιώς το μοντέλο S.C.C.O.R.E., το οποίο αποτελεί διεύρυνση του μοντέλου S.C.O.R.E. με την προσθήκη ενός ακόμη στοιχείου. Το επιπλέον στοιχείο είναι η συμπαιγνία (Collusion) και αυτό προστέθηκε καθώς αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που παρατηρείται στις μεγαλύτερες απάτες (Khamainy et al., 2022). Η συμπαιγνία καθίσταται αναγκαία λόγω της πολυπλοκότητας του πλαισίου (οργανωτικό και λειτουργικό) μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα η απάτη, ειδικά όταν υπάρχει σαφής διάκριση ρόλων και καθηκόντων για την αποτροπή της (Σκιαδάς, 2021).



**Διάγραμμα 4: Το εξάγωνο της απάτης**

Πηγή: Vousinas 2019

Η σημασία της συμπαιγνίας στην διάπραξη απάτης αποδεικνύεται από τα αποτελέσματα μίας έρευνας που διεξήχθη από το Ινστιτούτο κατά της Απάτης (ACFE). Όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των εμπλεκομένων σε μία απάτη, τόσο μεγαλύτερες είναι οι απώλειες που προκαλεί αυτή (Khamainy et al., 2022). Ο Vousinas (2019) εξηγεί ότι ένας πιθανός λόγος, για τον οποίο οι απώλειες από μία απάτη στην οποία υπάρχουν πολλοί εμπλεκόμενοι είναι μεγάλες, αποτελεί το γεγονός ότι οι έλεγχοι που γίνονται για την πρόληψη της απάτης εστιάζουν στα άτομα και όχι στις συνέργιες αυτών. Όταν τα εμπλεκόμενα μέρη συνεργάζονται μεταξύ τους, είναι πιθανό να έχουν την δυνατότητα να υπονομεύσουν τους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται για την αποκάλυψη της απάτης.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

### ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Το ζήτημα της φορολογικής συμμόρφωσης είναι τόσο παλιό, όσο είναι και οι φόροι. Η φορολογική παραβατικότητα και η εύρεση τρόπων μείωσης των φαινομένων μη συμμόρφωσης, είναι κρίσιμης σημασίας για όλα τα κράτη του κόσμου. Το πρόβλημα αυτό μπορεί να αναλυθεί από διάφορες οπτικές γωνίες: Μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρόβλημα δημοσιονομικής πολιτικής, ως πρόβλημα επιβολής του νόμου, πρόβλημα οργανωσιακού σχεδιασμού, προσφοράς εργασίας ή πρόβλημα ηθικής. Ακόμη, θα μπορούσε να προσεγγιστεί ως ένας συνδυασμός όλων αυτών των πτυχών (Andreoni et. al, 1998).

Ως ζήτημα δημοσιονομικής πολιτικής, η φορολογική συμμόρφωση καλύπτει τις έννοιες της δικαιοσύνης και της αποτελεσματικότητας. Αν για παράδειγμα, οι πλούσιοι μπορούν συστηματικά να αποφεύγουν την καταβολή μεγαλύτερου μέρους της φορολογικής τους υποχρέωσης συγκριτικά με τους φτωχότερους, τότε το φορολογικό σύστημα που θα εφαρμόζεται στην πράξη θα είναι λιγότερο δίκαιο συγκριτικά με αυτό που είχε θεσμοθετηθεί.

Ως ζήτημα επιβολής του νόμου, εγείρονται ερωτήματα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των επιβαλλόμενων ποινών όσον αφορά τη συμμόρφωση των φορολογούμενων.

Η επιβολή των φόρων αφορά και ζητήματα οργανωσιακού σχεδιασμού. Ο σχεδιασμός ενός φορέα για την επιβολή των φορολογικών νόμων δεν είναι εύκολη υπόθεση. Το πώς θα μπορούσε ένα κράτος με περιορισμένη ικανότητα επίβλεψης να σχεδιάσει ένα φορολογικό σύστημα, ένα ελεγκτικό σύστημα και ένα σύστημα επιβολής ποινών προκειμένου να συγκεντρώνει τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την λειτουργία του.

Ακόμη, η επιβολή των φόρων μπορεί να συνδεθεί με την αγορά εργασίας. Το γεγονός ότι κάποια επαγγέλματα διαφέρουν ως προς τον βαθμό των ευκαιριών που έχουν για φοροδιαφυγή, μπορεί να επηρεάσει την επιλογή επαγγέλματος, την επένδυση σε ανθρώπινο δυναμικό και την προσφορά εργασίας (Andreoni et. al, 1998).

## 5.1 Κατηγοριοποίηση Φορολογούμενων

Ο Torgler (2003) στο βιβλίο του σχετικά με τη φορολογική ηθική κατηγοριοποιεί τους φορολογούμενους σε τέσσερις διαφορετικές κατηγορίες ανάλογα με την συμπεριφορά τους. Ένα παλιότερο έργο του Kelman (1965) δείχνει πώς υπάρχουν διάφοροι λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι μπορούν να συμμορφωθούν. Το τρίπτυχο του Kelman διακρίνει τους φορολογούμενους σε “Compliers”, “Identifiers” και “Internalisers”. Συγκεκριμένα: (1) “Compliers” είναι αυτοί που πληρώνουν τα φορολογικά τους βάρη επειδή πιστεύουν ότι αυτό πρέπει να κάνουν και φοβούνται τις συνέπειες που θα έχουν αν δεν συμμορφωθούν (2) “Identifiers” είναι αυτοί που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους λαμβάνοντας υπόψη τους κανόνες της κοινωνίας, τις πεποιθήσεις καθώς και τις συμπεριφορές των ανθρώπων που βρίσκονται στον περίγυρο τους και τέλος (3) “Internalisers” είναι αυτοί που έχουν μία συνοχή μεταξύ των πεποιθήσεών τους και της συμπεριφοράς τους (Torgler, 2003).

Παρόμοια κατηγοριοποίηση κάνει και ο Torgler (2003), αναπτύσσοντας τέσσερις διαφορετικούς τύπους φορολογουμένων που είναι οι ακόλουθοι:

### 1. Social Taxpayer

Ο "κοινωνικός φορολογούμενος" επηρεάζεται από τους κανόνες της κοινωνίας, αισθάνεται ενοχή όταν δεν είναι ειλικρινής απέναντι στις αρχές και δεν τιμωρείται γι' αυτό και ντρέπεται όταν φοροδιαφεύγει και γίνεται αντιληπτός. Επίσης, οι φορολογούμενοι που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία επηρεάζονται πολύ από τις πεποιθήσεις άλλων ανθρώπων, και ιδιαίτερα εκείνων που βρίσκονται στο κοντινό τους κοινωνικό περιβάλλον. Ακόμη, αντιδρούν συναισθηματικά και πολύ έντονα στις αλλαγές που συμβαίνουν. Μπορεί να θεωρηθούν ως υπό όρους συνεργάτες των αρχών. Εάν θεωρούν ότι οι άλλοι συμμορφώνονται και πληρώνουν τους φόρους που τους αναλογούν, τείνουν να τους πληρώνουν και αυτοί. Αντίθετα, η μείωση της συμμόρφωσης των άλλων φορολογούμενων μειώνει την προθυμία τους να συμμορφωθούν με τη φορολογία. Επιπλέον, εάν νιώσουν ότι έχουν αδικηθεί από την φορολογική αρχή συγκριτικά με άλλους φορολογούμενους, αυτό θα τους προκαλέσει θυμό. Ο θυμός αυτός μειώνει το ηθικό κόστος της φοροδιαφυγής και οι άνθρωποι αυτοί τείνουν να εμφανίζουν συμπεριφορές φοροδιαφυγής, με στόχο την αποκατάσταση της ισότητας (Torgler, 2003).

### 2. Intrinsic Taxpayer

Αυτός ο τύπος φορολογουμένου παρακινείται από εσωτερικά κίνητρα. Τα κίνητρα του “Intrinsic Taxpayer” μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν το αίσθημα της υποχρέωσης το οποίο τον

παρακινεί. Αυτοί οι φορολογούμενοι επηρεάζονται από τους θεσμικούς παράγοντες, όπως π.χ. η συμπεριφορά των κυβερνήσεων ή των φορολογικών διοικήσεων. Οι θετικές ενέργειες από το κράτος συμβάλλουν στην αύξηση των θετικών στάσεων των φορολογουμένων, τη συμμόρφωση τους με το φορολογικό σύστημα και την πληρωμή των φόρων που τους αναλογούν. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι αρχές τους ανθρώπους, επηρεάζει την εικόνα των φορολογούμενων για αυτές καθώς επίσης και την προθυμία τους να συμμορφωθούν. Ωστόσο, όταν η προθυμία πληρωμής τους δεν αναγνωρίζεται, τότε αυτοί αισθάνονται ότι μπορούν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση και να κερδίσουν από την φορολογική παραβατικότητα. Τέλος η προθυμία τους να συνεργαστούν με τις φορολογικές αρχές δεν επηρεάζεται από το επίπεδο συμμόρφωσης των άλλων. Επομένως, η διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους επηρεάζεται από τα εσωτερικά τους κίνητρα και όχι από την άποψη και την στάση των άλλων (Torgler, 2003).

### 3. Honest Taxpayer

Μία άλλη κατηγορία φορολογούμενων ονομάζεται "Honest Taxpayer". Οι φορολογούμενοι που εντάσσονται σε αυτή τη κατηγορία, δεν προσπαθούν να βρουν τρόπο να αποφύγουν τους φόρους ή να εξαπατήσουν τις αρχές. Οι αλλαγές της φορολογικής πολιτικής, για παράδειγμα αλλαγές στους φόρους, τα πρόστιμα και τη συχνότητα ελέγχων δεν επιδρούν στη συμπεριφορά αυτών των φορολογούμενων. Οι Long και Swingen (1991) υποστηρίζουν ότι «ορισμένα άτομα έχουν την προδιάθεση να μην φοροδιαφεύγουν», ενώ ταυτόχρονα εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι υπάρχουν φορολογούμενοι που είναι πάντα ειλικρινείς απέναντι στις αρχές, ανεξάρτητα από την συμπεριφορά των γύρω τους (Torgler, 2003).

### 4. Tax Evader

Η τελευταία κατηγορία φορολογούμενων είναι οι "φοροφυγάδες". Η συμπεριφορά των φορολογούμενων αυτών εξαρτάται άμεσα από την επιβαλλόμενη ποινή και τον υψηλό κίνδυνο ελέγχου. Δεν έχουν υψηλή φορολογική ηθική και μπορεί να υποστηριχθεί ότι για αυτούς τους φορολογούμενους έχει εφαρμογή η θεωρία ορθολογικής επιλογής. Δηλαδή οι αποφάσεις που παίρνουν βασίζονται στη σύγκριση της αναμενόμενης απόδοσης της φοροδιαφυγής με την αντίστοιχη της ειλικρίνειας (Torgler, 2003).

## **5.2 Συμπεριφορά Φορολογούμενων**

Η συμπεριφορά όλων των ανθρώπων δεν είναι ίδια καθώς επηρεάζεται από μία ποικιλία παραγόντων. Υπάρχουν φορολογούμενοι που εξαπατούν συνεχώς τις αρχές καθώς και

φορολογούμενοι που συμπεριφέρονται πάντοτε με ειλικρίνεια. Μερικοί που είναι κατά καιρούς συνεργάσιμοι και άλλες φορές «ελεύθεροι αναβάτες» και πολλοί που συμπεριφέρονται βάσει των αντιληπτών κοινωνικών κανόνων (Alm et al., 1994). Όταν αυξάνονται οι φόροι, οι φορολογούμενοι αλλάζουν τη στάση και τη συμπεριφορά τους και παίρνουν αποφάσεις που σε διαφορετική περίπτωση δεν θα έπαιρναν.

Έχει παρατηρηθεί ότι η μη τήρηση των βασικών αρχών του φορολογικού συστήματος, που έχουν ήδη αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελεί βασικό λόγο της εμφάνισης και ενίσχυσης της μη συμμόρφωσης των φορολογούμενων. Η έλλειψη εμπιστοσύνης των φορολογούμενων προς το φορολογικό σύστημα και την αξιοπιστία τήρησης των βασικών αυτών αρχών, συντελεί στη δημιουργία ενός κλίματος αμφισβήτησης και οδηγεί στη μη-συμμόρφωση του φορολογούμενου προς τις φορολογικές αρχές. Επίσης, η μη συμμόρφωση και η υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών ενισχύονται ακόμη περισσότερο σε καθεστάτα κακής διακυβέρνησης και χαμηλής ποιότητας των θεσμικών οργάνων (Torgler και Schneider, 2007).

Οι Torgler και Schneider (2007) επισημαίνουν ότι καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της στάσης του φορολογούμενου απέναντι στη φορολογία, διαδραματίζει και το νομικό σύστημα της χώρας. Επίσης, νομικοί περιορισμοί και γραφειοκρατικές διαδικασίες ενισχύουν τα κίνητρα υιοθέτησης παραβατικών συμπεριφορών. Μία αποτυχία στο νομικό σύστημα θα οδηγήσει τους φορολογούμενους (τόσο τα φυσικά πρόσωπα όσο και τα νομικά) στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς. Οι φορολογούμενοι νιώθουν αδικημένοι όταν επικρατεί η διαφθορά, όταν οι φόροι τους δεν αξιοποιούνται με σωστό τρόπο από το κράτος και όταν νιώθουν ότι δεν τους προστατεύει ο νόμος. Τέτοιες καταστάσεις τους οδηγούν στις παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές. Ενώ εάν ο φορολογούμενος και οι αρχές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, με μία αίσθηση κοινής ευθύνης, το φορολογικό σύστημα μπορεί να λειτουργεί καλύτερα και η φορολογική νομοθεσία να είναι πιο αποτελεσματική. Αντίθετα, εάν οι φορολογούμενοι αισθανθούν αδικημένοι, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, τότε τείνουν να μην συμμορφώνονται με την φορολογική νομοθεσία.

Με βάση τον Τάτσο (2012), η φοροδιαφυγή είναι ένας τρόπος να αντιδράσουν οι φορολογούμενοι στις αναγκαστικές παροχές προς το κράτος, δηλαδή τους φόρους, εφόσον, όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν συνοδεύονται με άμεση ειδική αντιπαροχή. Αυτό συμβαίνει διότι ο φόρος μειώνει το διαθέσιμο εισόδημα των φορολογούμενων και ταυτόχρονα αποτελεί αναγκαστική παροχή, η οποία δεν συνδέεται με άμεσα οφέλη (αντιπαροχή). Οι

φορολογούμενοι δεν μπορούν εύκολα να αποδεχτούν αυτή την πραγματικότητα και αυτό προκαλεί την αντίδρασή τους. Ακόμη, οι φορολογούμενοι αντιδρούν όταν δεν θεωρούν ότι η εφαρμογή της φορολογίας γίνεται με τον σωστό τρόπο και όταν επίσης πιστεύουν ότι τα χρήματά που πληρώνουν με τη μορφή των φόρων δεν αξιοποιούνται με τον κατάλληλο τρόπο. Τέλος, στις αντιδράσεις των φορολογούμενων περιλαμβάνεται επίσης η ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων στον τομέα της παραοικονομίας.

Οι βασικές μορφές εκδήλωσης της φορολογικής παραβατικότητας είναι: η φοροδιαφυγή, η φοροαποφυγή και η παραοικονομία. Στη συνέχεια αναλύονται και οι τρεις αυτές έννοιες.

### **5.2.1 Φοροδιαφυγή**

Ως φοροδιαφυγή (tax evasion) ορίζεται κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογουμένου, που αποσκοπεί στη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης που του αναλογεί ή την αποφυγή καταβολής των φόρων που του έχουν βεβαιωθεί. Βάσει της ελληνικής φορολογικής νομοθεσίας, όποιος επιχειρεί να αποφύγει την πληρωμή φόρου αποκρύπτοντας από τα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης φορολογητέα ύλη ή δεν υποβάλλει φορολογική δήλωση είτε την υποβάλλει αλλά με ανακριβή / ελλιπή στοιχεία, διαπράττει έγκλημα φοροδιαφυγής. Ακόμη, η έκδοση και η αποδοχή πλαστών, εικονικών ή νοθευμένων φορολογικών στοιχείων και παραστατικών, συναποτελούν πράξεις φοροδιαφυγής, καθώς στερούν από το Κράτος εισπρακτέα έσοδα. Επίσης, το λαθρεμπόριο εντάσσεται στις μορφές της φοροδιαφυγής, καθώς διακινούνται εμπορεύματα, εισαγωγές ή εξαγωγές, υπό την άγνοια των τελωνειακών αρχών και χωρίς να καταβάλλονται οι απαραίτητοι δασμοί, φόροι καθώς και λοιπές επιβαρύνσεις που αντιστοιχούν στην διακίνηση των εμπορευμάτων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να στερούνται από το Ελληνικό Δημόσιο ή την Ευρωπαϊκή Ένωση εισπρακτέοι δασμοί, φόροι και λοιπές επιβαρύνσεις από τη διακίνηση εμπορευμάτων τα οποία σε διαφορετική περίπτωση θα αποτελούσαν έσοδα (διαΝΕΟσις - Ernst & Young, 2016).

Η φοροδιαφυγή αποτελεί σοβαρή μορφή απάτης σε βάρος του κράτους. Επίσης, θεωρείται ιδιαίτερα αντικοινωνική συμπεριφορά καθώς οδηγεί στην επιπλέον επιβάρυνση με πρόσθετα κυβερνητικά μέτρα του συνόλου των φορολογούμενων προκειμένου να καλυφθούν τα διαφυγόντα κέρδη του κράτους. (διαΝΕΟσις - Ernst & Young, 2016).

## 5.2.2 Φοροαποφυγή

Η έννοια της φοροαποφυγής συχνά συγχέεται με την έννοια της φοροδιαφυγής. Ωστόσο υπάρχει μία ειδοποιός διαφορά μεταξύ αυτών. Οι δύο έννοιες δεν διαφέρουν ως προς τις οικονομικές τους συνέπειες αλλά διαφέρουν ως προς την ηθική. Συγκεκριμένα, ως φοροαποφυγή (tax avoidance) ορίζεται στη βιβλιογραφία η προσεκτική μελέτη της εμπορικής και της φορολογικής νομοθεσίας, των διεθνών προτύπων χρηματοοικονομικής πληροφόρησης καθώς επίσης και των δικαστικών και υπουργικών αποφάσεων προκειμένου να εντοπιστούν κενά σημεία και να χρησιμοποιηθούν για τη μείωση της φορολογικής υποχρέωσης ενός φυσικού ή νομικού προσώπου. Πρόκειται λοιπόν για εκείνη τη συμπεριφορά των φορολογούμενων κατά την οποία εκμεταλλεύονται κενά ή ατέλειες της φορολογικής νομοθεσίας, χωρίς ωστόσο να παραβιάζουν άμεσα τις σχετικές διατάξεις του νόμου, με σκοπό την ολική ή μερική αποφυγή της φορολογικής τους υποχρέωσης (Νασόπουλος, 2016)

Σύμφωνα με το άρθρο 38 του Ν. 4174/2013: «Κατά τον προσδιορισμό φόρου, η Φορολογική Διοίκηση δύναται να αγνοεί κάθε τεχνητή διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα». Επομένως δεν προκύπτει καμίας μορφής ποινή ή άλλη κύρωση για τα φαινόμενα φοροαποφυγής.

## 5.2.3 Παραοικονομία

Ως παραοικονομία ορίζεται το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας που σύμφωνα με τη φορολογική νομοθεσία θα έπρεπε να δηλώνεται και να υπόκειται σε φορολόγησης, αλλά δεν δηλώνεται και δεν καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς προκειμένου να προσμετρηθεί στο επίσημο ΑΕΠ της χώρας και να φορολογηθεί (Torgler και Schneider, 2007). Πρέπει να σημειωθεί πως η παραοικονομία περιλαμβάνει νόμιμες (π.χ. αδήλωτη εργασία σε νόμιμες δραστηριότητες και δυνάμει καταγραφόμενες) αλλά και μη νόμιμες δραστηριότητες (π.χ. λαθρεμπόριο, κλοπές και άλλες παράνομες δραστηριότητες) (διαΝΕΟσις - Ernst & Young, 2016). Επομένως, με τον όρο «παραοικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων, νόμιμων ή και παράνομων, που θα μπορούσαν να συμβάλουν στο επίσημο ΑΕΠ της χώρας, αλλά δεν είναι καταχωρημένες, παρακάμπτοντας έτσι την κυβερνητική ρύθμιση και την φορολόγηση των δραστηριοτήτων αυτών. Στη διεθνή βιβλιογραφία συναντώνται επίσης οι όροι «shadow economy – σκιώδης οικονομία»,



«unrecorded – μη καταγραφόμενη», «underground – υπόγεια», «unobserved – μη παρατηρήσιμη».

Σε πολλές περιπτώσεις παρατηρείται σύγχυση της έννοιας της φοροδιαφυγής με την έννοια της παραοικονομίας και για τον λόγο αυτό πρέπει να γίνει μία διευκρίνιση. Σε ορισμένες περιπτώσεις ένα μέρος της φοροδιαφυγής συνδέεται με την παραοικονομία, ωστόσο δεν ταυτίζονται αναγκαστικά. Φοροδιαφυγή μπορεί να υπάρξει τόσο στο πλαίσιο της καταγραφόμενης – επίσημης οικονομικής δραστηριότητας όσο και στο πλαίσιο της μη καταγραφόμενης – ανεπίσημης οικονομικής δραστηριότητας. Γενικότερα, η έννοια της φοροδιαφυγής θα μπορούσε να περιγραφεί ως «η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, καθώς και η μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές» (Βασαρδάνη, 2011).

### 5.3 Φορολογική Ηθική

Ο Torgler B. (2002) υποστηρίζει ότι η φορολογική ηθική αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο είναι δύσκολο να εξηγηθεί. Το ζήτημα αναφορικά με τη φορολογική ηθική είναι τόσο παλιό όσο είναι και η ύπαρξη των φόρων και θα εξακολουθεί να αποτελεί ένα ζήτημα προς έρευνα όσο υπάρχουν οι φόροι. Η φορολογική ηθική έχει να κάνει με το ερώτημα "Γιατί οι άνθρωποι πληρώνουν τους φόρους τους;" παρά με το ερώτημα "Για ποιόν λόγο οι άνθρωποι δεν πληρώνουν τους φόρους τους;". Όταν η φορολογική ηθική είναι υψηλή, τότε υπάρχει και φορολογική συμμόρφωση.

Σύμφωνα με τον Torgler B. et al. (2006) η φορολογική ηθική μπορεί να οριστεί ως μια ηθική υποχρέωση πληρωμής φόρων, μία πεποίθηση ότι η καταβολή των φόρων συμβάλει στο κοινωνικό συμφέρον. Η φορολογική ηθική αναφέρεται στην ηθική υποχρέωση που νοιώθει ο φορολογούμενος για την πληρωμή των φόρων και επηρεάζεται από τη σχέση μεταξύ του φορολογούμενου, ως πολίτη, και της κυβέρνησης (Drogalas et. al., 2018). Έτσι, η φορολογική ηθική αναφέρεται στον εσωτερικό κανόνα ή την εσωτερική παρακίνηση του ατόμου να συμμορφώνεται με τις φορολογικές αρχές και να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του στο κράτος. Σε μία εμπειρική μελέτη ο Weck (1983) διαπίστωσε ότι η φορολογική ηθική έχει την ισχυρότερη επίδραση στο μέγεθος της σκιάδους οικονομίας συγκριτικά με τις υπόλοιπες μεταβλητές (Torgler, 2002). Η μέτρηση της φορολογικής ηθικής συμβάλει στην μέτρηση του μεγέθους της παραοικονομίας. Αυτό συμβαίνει καθώς δεν είναι εφικτό να ερωτηθούν οι

φορολογούμενοι και να εξαχθούν άμεσα μετρήσιμα αποτελέσματα για το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας, αφού κανείς σχεδόν δεν θα ήθελε να απαντήσει με ειλικρίνεια και να αποκαλύψει εάν έχει εξαπατήσει τις φορολογικές αρχές. Έτσι, διερευνάται η φορολογική ηθική των φορολογούμενων και στηρίζεται η υπόθεση ότι ο υψηλότερος βαθμός φορολογικής ηθικής συμβάλει στη δημιουργία εσωτερικών κινήτρων πληρωμής των φόρων, φορολογικής συμμόρφωσης και μείωσης του μεγέθους της σκιώδους οικονομίας, ενώ τα άτομα με χαμηλό βαθμό φορολογικής ηθικής είναι πιο επιρρεπή στην παραβατική φορολογική συμπεριφορά (Torgler & Schneider, 2009).

Οι Feld και Frey (2007) μελετώντας την φορολογική ηθική, απέδειξαν ότι αυτή αποτελείται από τρεις βασικές παραμέτρους. Συγκεκριμένα, (1) την αρχή της αμοιβαιότητας, δηλαδή την επιστροφή ενός μέρους των φόρων με την μορφή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (ένα είδος ανταλλαγής), (2) τις πολιτικές διαδικασίες που οδηγούν σε αυτή την ανταλλαγή και (3) την προσωπική σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ των φορολογούμενων και των φορολογικών αρχών. Επισήμαναν ότι οι φορολογούμενοι θα εκπληρώσουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις συνεισφέροντας στην κοινωνία αλλά θα αναμένουν την ελεύθερη πρόσβαση σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες ως αντάλλαγμα. Η πολιτική διαδικασία που οδηγεί σε αυτή την ανταλλαγή, διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, καθώς εάν γίνει δεκτό ότι η διαδικασία είναι δίκαιη και νόμιμη, τότε οι φορολογούμενοι είναι πρόθυμοι να δηλώσουν ειλικρινώς τα εισοδήματά τους.

#### **5.4 Λόγοι Μη Συμμόρφωσης και Παράγοντες που Διαμορφώνουν τη Φορολογική Συμπεριφορά**

Τα αίτια της μη συμμόρφωσης με τις φορολογικές αρχές μπορούν να αναζητηθούν σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής του ατόμου. Παράλληλα, μέσα από την μελέτη των αιτιών αποτυπώνονται και επιμέρους κίνητρα που προσφέρονται στον φορολογούμενο και ενθαρρύνουν τη μη-συμμόρφωση. Μία βασική κατηγοριοποίησή των αιτιών είναι σε: Νομοθετικές και Πολιτικές Αιτίες, σε Τεχνολογικές Αιτίες, σε Γραφειοκρατικές και Οργανωτικές Αιτίες, σε Διαρθρωτικές Αιτίες και σε Πολιτισμικές Αιτίες. Συγκεκριμένα: (διαNEΟσις - Ernst & Young, 2016)

1. Νομοθετικές και Πολιτικές Αιτίες: Οι νομοθετικές και Πολιτικές Αιτίες συναντώνται στην πολυνομία και πολυπλοκότητα των φορολογικών νόμων και του φορολογικού συστήματος, στην ανασφάλεια δικαίου που δημιουργείται στους φορολογουμένους αλλά και στους

εργαζομένους της Φορολογικής Διοίκησης κατά την άσκηση των καθηκόντων τους καθώς και στη συνεχή αύξηση των φορολογικών βαρών. Ακόμη, η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την αντιμετώπιση του φαινομένου της φοροαποφυγής δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για τους φορολογούμενους που αναζητούν τρόπους να μειώσουν την φορολογική τους υποχρέωση.

2. Τεχνολογικές Αιτίες: Σημαντικό παράγοντα αποτελεί και η απουσία τεχνολογικής / οργανωτικής υποδομής της Φορολογικής Διοίκησης. Αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι δεν γίνεται συστηματική τήρηση αρχείων και στοιχείων από τις Αρχές, και πολλές φορές αποδεικνύονται μη αποτελεσματικές ως προς τη συστηματική συλλογή, την οργάνωση και την επεξεργασία πληροφοριών που τίθενται στη διάθεσή τους. Η κατάσταση αυτή, κατά την οποία δεν υπάρχει «ηλεκτρονική» φορολογική διοίκηση επιδεινώνει τη γραφειοκρατική διαδικασία και δυσχεραίνει τη διενέργεια των κατάλληλων ελέγχων καθώς δεν είναι εφικτή η δημιουργία ολοκληρωμένης εικόνας για κάθε φορολογούμενο, με άντληση και διασταύρωση όλων των πληροφοριών που διαχρονικά τον αφορούν.

3. Γραφειοκρατικές και Οργανωτικές Αιτίες: Υπάρχουν πάρα πολλές εσωτερικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν προκειμένου να δράσει η Φορολογική Διοίκηση για να εντοπίσει παραβατικές συμπεριφορές και να "τιμωρήσει" τους υπεύθυνους. Η κατάσταση αυτή αποτελεί μια ευκαιρία για τους φορολογούμενους να μην τηρούν τις αρχές της φορολογίας, καθώς γνωρίζουν ότι δεν είναι εύκολη η διαδικασία εντοπισμού τους και επιβολής της αντίστοιχης ποινής.

4. Διάρθρωτικές Αιτίες: Η διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας χαρακτηρίζεται από υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων. Η συγκεκριμένη διάρθρωση της οικονομίας αναπτύχθηκε ως αποτέλεσμα των κινήτρων που δοθήκαν ιστορικά από την πολιτεία και ευνοούσαν κυρίως την αυτοαπασχόληση και τη δημιουργία μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων. Ωστόσο, αυτή η κατάσταση αποδυναμώνει τις δυνατότητες του φορολογικού ελέγχου, καθώς ο έλεγχος και η τεκμηρίωση των αντίστοιχων εισοδημάτων αποτελούν εξαιρετικά περίπλοκη και δύσκολη διαδικασία, ενώ ταυτόχρονα ευνοείται η απόκρυψη εισοδημάτων εκ μέρους κυρίως των αυτοαπασχολούμενων.

5. Πολιτισμικές Αιτίες: Καθοριστικό παράγοντα για την παραβατική συμπεριφορά συνιστά και η γενικότερη πεποίθηση που έχουν οι φορολογούμενοι για το κράτος και την ανταποδοτικότητά του, αλλά και ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που έχουν απέναντι σε αυτό. Σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τον Schneider (2015) αναφορικά με τη φοροδιαφυγή, την παραοικονομία και τη διαφθορά στην Ελλάδα καθώς και σε χώρες του ΟΟΣΑ, υποστηρίχθηκε ότι τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας

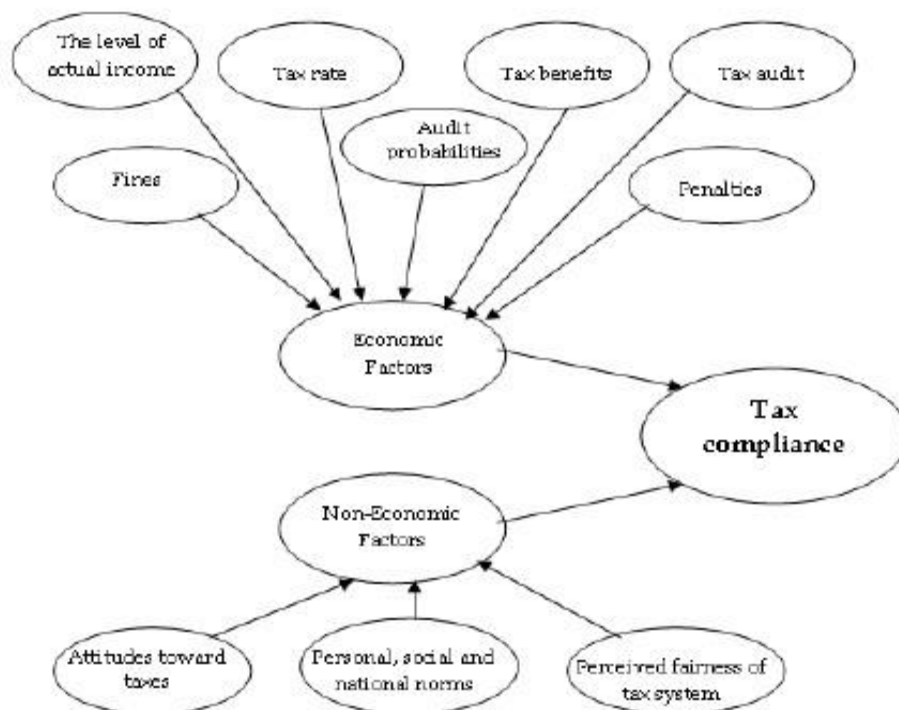
εντείνονται όταν αυξάνονται οι φόροι και οι ασφαλιστικές εισφορές που καλούνται να πληρώσουν οι φορολογούμενοι ή όταν οι νόμοι γίνονται πιο αυστηροί. Αντίθετα, τα ποσοστά μη συμμόρφωσης μειώνονται όταν αυξάνεται η φορολογική ηθική των φορολογούμενων, καθώς επίσης και όταν βελτιώνονται οι υπηρεσίες που προσφέρει το κράτος στους πολίτες του (διαΝΕΟσις - Ernst & Young, 2016).

Οι παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του φορολογούμενου και επομένως επηρεάζουν και την συμμόρφωση του με την φορολογική νομοθεσία μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε οικονομικούς και μη οικονομικούς παράγοντες. Στους οικονομικούς παράγοντες συγκαταλέγονται το ύψος του εισοδήματος του ατόμου, το ύψος των φορολογικών συντελεστών, η πιθανότητα ελέγχου, οι ποινές και τα πρόστιμα. Στους μη οικονομικούς παράγοντες εντάσσονται η γνώση του ατόμου για την φορολογική νομοθεσία και η στάση του απέναντι στους φόρους, οι προσωπικοί, κοινωνικοί και εθνικοί κανόνες και η αντιληπτή φορολογική δικαιοσύνη (Barbuta, 2011; Hofmann et. al., 2008).

Το ύψος του εισοδήματος: Σε αντίθεση με τους εργαζομένους που έχουν σχέση εξαρτημένης εργασίας, οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν περισσότερες ευκαιρίες να αποφύγουν τη φορολογία και αυτές οι ευκαιρίες αυξάνονται λόγω των διάφορων πηγών εισοδήματος που υπάρχουν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι αποφάσεις για φορολογική συμμόρφωση να επηρεάζονται τόσο από το ύψος τους εισοδήματος του ατόμου όσο και από την πηγή προέλευσης αυτού. Έχει αποδειχθεί ότι οι φορολογούμενοι είναι λιγότερο συμμορφωμένοι με τις φορολογικές αρχές όταν δηλώνουν εισόδημα που έχει αποκτηθεί με μικρή προσπάθεια συγκριτικά με την περίπτωση που δηλώνουν εισόδημα που απέκτησαν έπειτα από κόπο και μεγάλη προσπάθεια. Γενικά, δεν είναι πρόθυμοι να χάσουν τα χρήματα που κερδίζουν με κόπο «παίζοντας» με τις φορολογικές αρχές. (Barbuta, 2011)

Το ύψος των φορολογικών συντελεστών: Οι περισσότερες εμπειρικές έρευνες διαπιστώνουν ότι οι υψηλότεροι φορολογικοί συντελεστές τείνουν να μειώνουν τη φορολογική συμμόρφωση του ατόμου. Ωστόσο, η αντίδραση των φορολογούμενων σε μία αύξηση των φορολογικών συντελεστών εξαρτάται και από τον βαθμό εμπιστοσύνης τους στην κυβέρνηση. Όταν υπάρχει χαμηλή εμπιστοσύνη, ένας υψηλός φορολογικός συντελεστής θα μπορούσε να θεωρηθεί ως άδικη μεταχείριση των φορολογουμένων και άσκοπη απορρόφηση των κεφαλαίων τους. Αντίθετα, όταν η εμπιστοσύνη είναι υψηλή, το ίδιο επίπεδο φορολογικού συντελεστή θα ερμηνευόταν ως συνεισφορά στην κοινότητα, η οποία με τη σειρά της και πάλι ωφελεί κάθε άτομο. (Barbuta, 2011)

Ο φορολογικός έλεγχος, τα πρόστιμα και οι ποινές: Ο φορολογικός έλεγχος είναι μια από τις πιο αποτελεσματικές πρακτικές για τη διασφάλιση της φορολογικής συμμόρφωσης. Καθώς η φορολογική συμμόρφωση βασίζεται στην οικονομική θεωρία της "αποτροπής" (theory of deterrence), βάσει της οποίας ο φορολογικός έλεγχος και η συμμόρφωση σχετίζονται θετικά, ο φορολογικός έλεγχος αυξάνει το αναμενόμενο κόστος της μη συμμόρφωσης και έτσι περιορίζεται το οικονομικό κίνητρο του φορολογούμενου να αποκλίνει από τις αρχές της φορολογικής νομοθεσίας (Sandmo, 2005). Το οικονομικό μοντέλο υποθέτει ότι οι φορολογούμενοι προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους, επομένως αποφασίζουν αν θα συμμορφωθούν με τη φορολογική νομοθεσία σταθμίζοντας το όφελος που θα έχουν εάν φοροδιαφύγουν με το ρίσκο εντοπισμού και τιμωρίας. Το αναμενόμενο όφελος της μη συμμόρφωσης εξαρτάται από την πιθανότητα ελέγχου και το ύψος των προστίμων. Οι περισσότερες εμπειρικές μελέτες υποστηρίζουν ότι υπάρχει επίδραση της πιθανότητας ελέγχου στη συμμόρφωση, αν και τα αναφερόμενα αποτελέσματα είναι μερικές φορές αδύναμα. Η δεύτερη παράμετρος που καθορίζει το αναμενόμενο όφελος της μη συμμόρφωσης, είναι το ύψος των προστίμων. Υψηλότερα πρόστιμα καταστούν τη φοροδιαφυγή πιο επικίνδυνη για τους φορολογούμενους και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποτρέπουν την παραβατική τους συμπεριφορά. Ωστόσο, ορισμένες μελέτες υποδηλώνουν ότι μια αύξηση των ποινών μπορεί να έχει ανεπιθύμητα αποτελέσματα και να οδηγήσει σε μεγαλύτερη παραβατικότητα (Kirchler et. al., 2007). Ο Sandmo (2005) υποστήριξε ότι η συχνότητα του ελέγχου και το ύψος της ποινής αποτελούν υποκατάστατα πολιτικής. Αν κάποιος επιθυμεί να πετύχει ένα δεδομένο βαθμός συμμόρφωσης, αυτό μπορεί να επιτευχθεί με υψηλές πιθανότητες ελέγχου και χαμηλές ποινές ή με χαμηλές πιθανότητες ελέγχου και υψηλές ποινές.



**Διάγραμμα 5: Οικονομικοί και μη οικονομικοί παράγοντες φορολογικής συμμόρφωσης**

Πηγή: Barbuta 2011

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, σημαντικό ρόλο στη συμπεριφορά των φορολογούμενων διαδραματίζει το ύψους των φορολογικών συντελεστών, το διαθέσιμο εισόδημα των φορολογούμενων καθώς και η πιθανότητα επιβολής ποινής από τις αρχές όταν εντοπίσουν παραβατικές συμπεριφορές. Ωστόσο, οι Hofmann, Hoelzl, και Kirchler (2008) απέδειξαν ότι η συμπεριφορά των φορολογούμενων επηρεάζεται και από εσωτερικές δυνάμεις όπως είναι η γνώση τους για το φορολογικό δίκαιο, οι προσωπικοί τους κανόνες, οι αντιληπτοί κοινωνικοί κανόνες και η αντιληπτή δικαιοσύνη καθώς και οι κινητήριες τάσεις συμμόρφωσης.

Γνώση για το φορολογικό δίκαιο: Υποστηρίζουν ότι η γνώση της φορολογικής νομοθεσίας αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα που διαμορφώνει τη φορολογική συμπεριφορά των ατόμων. Οι φορολογικοί νόμοι είναι πολύπλοκοι και πολλές φορές δυσνόητοι λόγω των εννοιών που χρησιμοποιούνται. Οι Hofmann, Hoelzl, και Kirchler υποστηρίζουν ότι η δυσκολία κατανόησης των φορολογικών νόμων πηγάζει αφενός από την πολυπλοκότητα αυτών και αφετέρου από την ελλιπή μόρφωση και εκπαίδευση των ατόμων. Η κακή γνώση μπορεί να προκαλέσει δυσπιστία και αρνητικές στάσεις απέναντι στη φορολογία, ενώ η καλή φορολογική γνώση συσχετίζεται με θετική στάση απέναντι στη φορολογία. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι μελέτες που έγιναν σε διάφορες επαγγελματικές ομάδες στην Αυστρία και την Ιταλία έδειξαν ότι οι εργαζόμενοι λευκού κολάρου αντιλαμβάνονται τους φόρους ως

αναγκαίο κακό, το οποίο όμως εγγυάται την κοινωνική ευημερία και ασφάλεια. Οι εργαζόμενοι του μπλε κολάρου κατηγορούν την κυβέρνηση και τους πολιτικούς ότι δεν χρησιμοποιούν τη φορολογία με τον σωστό τρόπο, ενώ οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι επιχειρηματίες νιώθουν ότι οι φόροι περιορίζουν την ελευθερία τους και τους στερούν χρήματα που θα μπορούσαν να επενδυθούν στις επιχειρήσεις τους και αντί αυτού, αποδίδονται στο κράτος.

Κανόνες: Οι προσωπικοί κανόνες περιλαμβάνουν παράγοντες που αφορούν το κάθε άτομο ξεχωριστά όπως είναι η προσωπικότητα του, ο ηθικός συλλογισμός του, οι αξίες του, οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις κ.λπ. Αντίθετα, οι κοινωνικοί κανόνες έχουν τις ρίζες τους στις κοινωνικά κοινές πεποιθήσεις σχετικά με το πώς πρέπει να συμπεριφέρονται τα μέλη μιας ομάδας. Η ατομική συμπεριφορά ρυθμίζεται από τους κανόνες που αναπτύσσονται και γίνονται αποδεκτοί σε μια κοινωνία. Το επίπεδο συμμόρφωσης με τους κοινωνικούς κανόνες εξαρτάται από το πόσο προσκολλημένο είναι το άτομο σε αυτή και από το κατά πόσο θεωρεί ότι η εικόνα του εαυτού του ταυτίζεται με την ομάδα.

Δικαιοσύνη: Η δικαιοσύνη σχετίζεται με την αντιληπτή σχέση του ατόμου για τους φόρους που καταβάλλονται και τα δημόσια αγαθά που λαμβάνονται. Η αντιληπτή δικαιοσύνη για τη φορολογία έχει διαπιστωθεί ότι επηρεάζει σημαντικά τη συμμόρφωση. Από τη μία πλευρά, όταν υπάρχει δικαιοσύνη ενισχύεται η φορολογική συμμόρφωση. Από την άλλη πλευρά, όταν υπάρχει αδικία τότε αυτή χρησιμοποιείται για τον εξορθολογισμό και τη δικαιολόγηση της φορολογικής μη συμμόρφωσης (Hofmann et. al., 2008).

Τέλος, ο Sandmo (2005) υποστηρίζει ότι η απόφαση του φορολογούμενου για την στάση του απέναντι στις φορολογικές αρχές εξαρτάται από τις αντιλήψεις του για τη συμπεριφορά των άλλων. Όσο πιο διαδεδομένη είναι η φοροδιαφυγή, τόσο πιο κοινωνικά αποδεκτή μπορεί να θεωρηθεί, και τόσο πιο μικρή είναι η αντιληπτή πιθανότητα εντοπισμού. Επομένως, ο φορολογούμενος είναι πιθανό να ακολουθήσει τη συμπεριφορά των άλλων και να φοροδιαφύγει.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6**

### **ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ**

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε προκειμένου να καταγραφούν οι αντιλήψεις των φορολογούμενων για το υπάρχον φορολογικό σύστημα καθώς επίσης να διευκρινιστούν και τα αίτια που οδηγούν στις παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές. Αρχικά, προσδιορίζεται ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας, ενώ στη συνέχεια αναλύεται εκτενώς το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή και την ανάλυση των δεδομένων.

#### **6.1 Πληθυσμός**

Πληθυσμός καλείται το σύνολο όλων των παρατηρήσεων που θα ήθελε να έχει ο ερευνητής στη διάθεση του προκειμένου να γνωρίσει κάποιο χαρακτηριστικό με μεταβλητότητα και να εξάγει συμπεράσματα (Ζαχαροπούλου, 2012).

Σύμφωνα με την φορολογική νομοθεσία που εφαρμόζεται στην Ελλάδα, υποχρέωση υποβολής φορολογική δήλωση (έντυπο Ε1), έχει κάθε φυσικό πρόσωπο:

- Εφόσον έχει την φορολογική κατοικία του στην Ελλάδα, έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του, ανεξάρτητα από το αν είναι εξαρτώμενο μέλος ή όχι και αποκτά πραγματικό ή τεκμαρτό εισόδημα.
- Εφόσον έχει κάνει έναρξη επιτηδεύματος ανεξάρτητα από το αν αυτό του αποφέρει εισόδημα ή όχι
- Εφόσον είναι κάτοικος εξωτερικού αλλά αποκτά πραγματικό εισόδημα φορολογούμενο με οποιονδήποτε τρόπο (π.χ. βάσει κλίμακας ή αυτοτελώς) ή απαλλασσόμενο από πηγές Ελλάδος.

Στη δήλωση συμπληρώνονται υποχρεωτικά όλα τα εισοδήματα ανεξάρτητα από τον τρόπο φορολόγησής τους, καθώς και τα απαλλασσόμενα από τον φόρο (ΑΑΔΕ, 2023).

Έτσι, στην παρούσα έρευνα, ο πληθυσμός αποτελείται από το σύνολο των φορολογούμενων που είναι υπόχρεοι σε υποβολή φορολογικής δήλωσης και διαμένουν μόνιμα στον νομό Πέλλας.



## 6.2 Δείγμα

Δείγμα καλείται ένα υποσύνολο μετρήσεων που έχουν επιλεγεί από τον πληθυσμό (Aczel et al., 1999). Στην παρούσα έρευνα το δείγμα αποτελείται από 113 φορολογούμενους που ανταποκρίθηκαν και συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη η απάντηση του ερωτώμενου, έπρεπε να έχει απαντήσει ότι διαμένει μόνιμα στον νομό Πέλλας. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να εξαιρεθούν οι αρνητικές απαντήσεις και να θεωρηθούν έγκυρες οι εναπομείνουσες 113 απαντήσεις.

## 6.3 Μεθοδολογία Έρευνας

Η διαδικασία της έρευνας περιλαμβάνει μελέτη θεωρητικού υποβάθρου και σύνδεσή του με τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, δημιουργία ερωτηματολογίου και συνδεδεμένης βάσης δεδομένων για τη συλλογή και ανάλυση των απαντήσεων και επεξεργασία των δεδομένων για την εξαγωγή συμπερασμάτων.

## 6.4 Συλλογή Δεδομένων

Για τις ανάγκες της έρευνας συλλέχθηκαν πρωτογενή δεδομένα με τη χρήση ερωτηματολογίου το οποίο απευθυνόταν σε ενήλικους φορολογούμενους που είναι υπόχρεοι υποβολής φορολογικής δήλωσης και διαμένουν μόνιμα στον νομό Πέλλας (το ερωτηματολόγιο παρατίθεται αυτούσιο στο Παράρτημα της εργασίας). Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου έγινε με δύο τρόπους έτσι ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν όλοι οι ερωτώμενοι. Υπήρχε η δυνατότητα είτε να συμπληρωθεί ηλεκτρονικά με τη βοήθεια των Google Forms είτε να συμπληρωθεί το έντυπο ερωτηματολόγιο. Έτσι, μπορούσαν να συμμετέχουν άτομα από διάφορες ηλικιακές ομάδες ανεξάρτητα από την εξοικείωση τους με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή έξυπνης συσκευής.

Τα στάδια για τη δημιουργία του ερωτηματολογίου, τη διεξαγωγή της έρευνας και ανάλυση των απαντήσεων ήταν τα εξής:

- i. Μελέτη θεωρητικού υποβάθρου και σύνδεση της έρευνας με τους σκοπούς της εργασίας
- ii. Σύνταξη των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου

- iii. Συμπλήρωση πέντε (5) δοκιμαστικών ερωτηματολογίων από εθελοντές της έρευνας και συζήτηση με αυτούς προκειμένου να αξιολογηθούν οι ερωτήσεις ως προς την απλότητα στην διατύπωση τους και τον βαθμό κατανόησής τους από τον ερωτώμενο
- iv. Οριστικοποίηση ερωτηματολογίου έπειτα από αφαίρεση/διόρθωση των δυσνόητων ερωτήσεων
- v. Δημιουργία διαδικτυακής φόρμας (με τη βοήθεια των Google Forms) για τη συλλογή των απαντήσεων
- vi. Προσέγγιση των ερωτώμενων δια ζώσης κατά την επίσκεψή τους σε διάφορα καταστήματα του νομού Πέλλας και αντίστοιχα διαμοιρασμός του ερωτηματολογίου σε αυτούς με τον τρόπο που επιθυμούσαν (έντυπο ή ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο)
- vii. Διαμοιρασμός του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου μέσω κοινωνικών δικτύων σε κατοίκους που διαμένουν μόνιμα στον υπό εξέταση νομό
- viii. Κλείσιμο του ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου και διακοπή διανομής έντυπων ερωτηματολογίων μετά το πέρας του προκαθορισμένου διαστήματος συλλογής των απαντήσεων
- ix. Λήψη απαντήσεων, επεξεργασία δεδομένων και παρουσίαση των αποτελεσμάτων με τη χρήση της περιγραφικής στατιστικής και τη χρήση διαγραμμάτων
- x. Εξαγωγή συμπερασμάτων

Η συλλογή των απαντήσεων πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια των πρώτων δύο εβδομάδων του Σεπτεμβρίου 2023.

## 6.5 Ερωτηματολόγιο

Για τις ανάγκες της έρευνας, δημιουργήθηκε ένα δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των απαραίτητων δεδομένων σχετικά με το υπό εξέταση θέμα. Το ερωτηματολόγιο αποτελεί έναν οικονομικό και αποδοτικό τρόπο συλλογής δεδομένων από μεγάλους πληθυσμούς (Marshall, 2005). Συγκριτικά με άλλες μεθόδους, (όπως είναι η συνέντευξη ή η παρατήρηση), το ερωτηματολόγιο είναι μία από τις αποδοτικότερες μεθόδους συλλογής στοιχείων και δεδομένων, καθώς ο ερευνητής μπορεί να προσεγγίσει εύκολα και άμεσα το δείγμα και να συλλέξει τα δεδομένα, δεν χρειάζεται να

αφιερώσει πολύ χρόνο ή κόστος και η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, του παρέχει χρήσιμα στοιχεία που προέρχονται απευθείας από τα άτομα με τα οποία ασχολείται η έρευνα. Εάν γίνει προσεκτικός σχεδιασμός του ερωτηματολογίου, τότε αυτό μπορεί να αποδώσει υψηλής ποιότητας χρησιμοποιήσιμα δεδομένα, να επιτύχει καλά ποσοστά απόκρισης και να παρέχει ανωνυμία, με το τελευταίο να ενθαρρύνει πιο ειλικρινείς απαντήσεις, από ότι για παράδειγμα οι συνεντεύξεις, γεγονός που συμβάλει στη μείωση της προκατάληψης (Marshall, 2005).

Η μελέτη της βιβλιογραφίας οδήγησε στη δημιουργία ενός δομημένου ερωτηματολογίου το οποίο βασίστηκε σε ερωτήσεις προγενέστερης έρευνας που περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα» του Νίκου Τάτσου (2001). Υπάρχουν 6 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και 25 ερωτήσεις κλειστού τύπου βαθμολογικής κλίμακας Likert (πενταβάθμια κλίμακα), σύμφωνα με την οποία ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει σχετικά με το βαθμό συμφωνίας (Διαφωνώ απόλυτα – Συμφωνώ απόλυτα) με την κάθε ερώτηση. Στο τέλος του ερωτηματολογίου υπάρχουν και 6 ερωτήσεις για τα ατομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του ερωτώμενου. Έτσι, οι ερωτήσεις μπορούν να ομαδοποιηθούν σε πέντε διαφορετικές ενότητες. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να μην είναι δύσκολο στην κατανόηση και να μπορεί ο ερωτώμενος να το απαντήσει χωρίς να απαιτείται πολύς χρόνος. Για τον λόγο αυτό, το ερωτηματολόγιο δόθηκε αρχικά σε λίγους ερωτώμενους ώστε να εξεταστεί ο βαθμός κατανόησης των ερωτήσεων από αυτούς. Έπειτα χρειάστηκε να αφαιρεθούν ή/και να τροποποιηθούν κάποιες ερωτήσεις που ήταν δυσνόητες και ανακριβείς και στη συνέχεια, αφού διαμορφώθηκε η τελική μορφή του ερωτηματολογίου, δόθηκε στους συμμετέχοντες της έρευνας.

Η πρώτη ενότητα ερωτήσεων αποτελείται από εννέα ερωτήσεις που στοχεύουν στην κατανόηση των αντιλήψεων των ερωτώμενων αναφορικά με το φορολογικό σύστημα της χώρας μας. Ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει για το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, εάν δηλαδή το θεωρεί υψηλό, χαμηλό ή κανονικό, καθώς επίσης και εάν θα επηρεαζόταν η φοροδιαφυγή σε μία πιθανή μείωση των φορολογικών συντελεστών. Στη συνέχεια, παρατίθενται επτά καταφατικές προτάσεις και ο συμμετέχων στην έρευνα πρέπει να δηλώσει τον βαθμό συμφωνίας του με αυτές. Συγκεκριμένα, αφορούν την ποιότητα των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών συγκριτικά με το ύψος της φορολογικής επιβάρυνσης που πληρώνουν οι φορολογούμενοι, την πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος και των φορολογικών νόμων, την ύπαρξη κενών στην φορολογική νομοθεσία, την

αποτελεσματικότητα των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιεί το κράτος τους φόρους που εισπράττει από τους φορολογούμενους, τη σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της αύξησης των φορολογικών συντελεστών καθώς επίσης και την αντιμετώπιση των έντιμων φορολογούμενων από το κράτος.

Η δεύτερη ενότητα αποτελείται από έξι ερωτήσεις και στοχεύουν στον εντοπισμό του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Συγκεκριμένα, ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει πόσο συχνά του προτείνουν χαμηλότερη τιμή για την αγορά προϊόντος ή υπηρεσίας εάν δεν εκδοθεί νόμιμο παραστατικό για τη συναλλαγή αυτή, καθώς επίσης και σε πέντε ερωτήσεις σχετικά με το πόσο συχνά συγκεκριμένες ομάδες επαγγελματιών (καταστήματα αγαθών, επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, ελεύθεροι επαγγελματίες, επιχειρήσεις τουρισμού) αποφεύγουν την έκδοση απόδειξης.

Η τρίτη ενότητα ερωτήσεων αποτελείται από εννέα ερωτήσεις και αφορούν την φορολογική ηθική και την φορολογική συμμόρφωση των ερωτώμενων. Ο συμμετέχων στην έρευνα καλείται να απαντήσει πόσο καλό ή πόσο κακό είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του. Καθώς επίσης, καλείται να απαντήσει αναφορικά με τον βαθμό συμφωνίας του σε επτά καταφατικές προτάσεις, για το αν είναι σοβαρό παράπτωμα η φοροδιαφυγή, για το εάν πρέπει ο φορολογούμενος να δηλώνει εθελοντικά τις οικονομικές του δραστηριότητες στις φορολογικές αρχές εάν αυτές δεν το ζητήσουν, εάν θα πρέπει να αναφέρουμε στις αρχές τυχόν παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές που εντοπίζουμε στην καθημερινότητά μας, ακόμα και αν πρόκειται για συγγενείς ή φίλους, εάν θα εξαπατούσε και αυτός τις αρχές στην περίπτωση που το έκανε κάποιος από τον κοινωνικό του περίγυρο και έμενε ατιμώρητος και εάν η εκμετάλλευση των κενών που υπάρχουν στην φορολογική νομοθεσία αποτελεί ηθική ή ανήθικη συμπεριφορά.

Η τέταρτη ενότητα αποτελείται από επτά ερωτήσεις που σχετίζονται με τους ελέγχους και τις επιβαλλόμενες ποινές για αυτούς που δεν συμμορφώνονται με τον νόμο. Ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει στην ερώτηση εάν κατά τη γνώμη του γίνονται αρκετοί έλεγχοι προκειμένου να αποτραπεί η φοροδιαφυγή, εάν θεωρεί ότι η δημοσιοποίηση των ονομάτων αυτών που φοροδιαφεύγουν θα συμβάλει στη μείωση του φαινομένου της φοροδιαφυγής, εάν η επιβολή υψηλών ποινών μπορεί να μειώσει το φαινόμενο αυτό, εάν οι φοροφυγάδες τιμωρούνται πάντα, εάν η εντατικοποίηση των ελέγχων μπορεί να συμβάλει στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής καθώς επίσης, ερωτάται και πόσες φορές του έχει γίνει φορολογικός έλεγχος προκειμένου να συλλεχθούν στατιστικά στοιχεία.

Η πέμπτη και τελευταία ενότητα, αποτελείται από ερωτήσεις για τα ατομικά στοιχεία του συμμετέχοντα και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Υπάρχουν ερωτήσεις για το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση, δηλαδή εάν είναι ελεύθερος επαγγελματίας, μισθωτός ιδιωτικού ή δημοσίου τομέα, συνταξιούχος, αγρότης άνεργος ή άλλο. Επιπλέον, σε αυτή την ενότητα, εξετάστηκε το ετήσιο ατομικό τους εισόδημα και το επίπεδο εκπαίδευσης. Τέλος, στην συγκεκριμένη ενότητα ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει εάν είναι μόνιμος κάτοικος του Νομού Πέλλας, το οποίο αποτελεί προϋπόθεση για την ουσιαστική του συμμετοχή στην έρευνα.

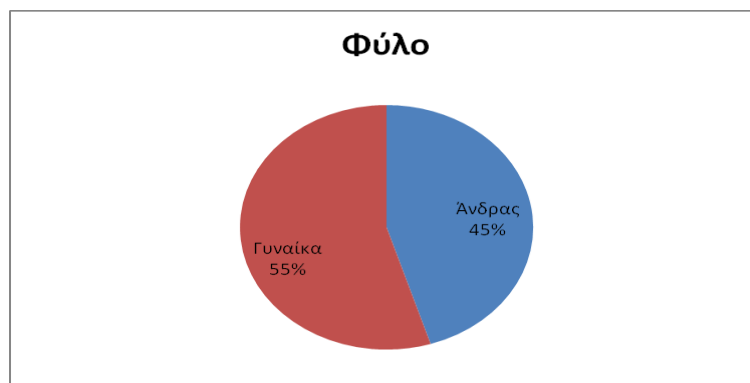
## 6.6 Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων της Έρευνας

### Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 113 ερωτώμενοι. Από αυτούς, οι 62 ήταν γυναίκες και οι 51 ήταν άνδρες.

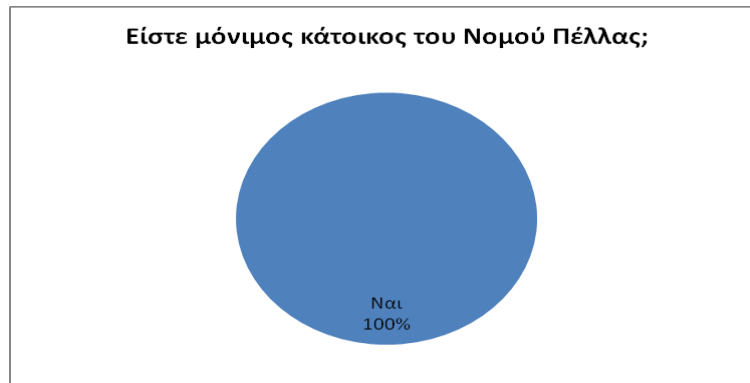
**Πίνακας 1: Συχνότητα φύλου**

Φύλο	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Γυναίκα</b>	62	55%
<b>Άνδρας</b>	51	45%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%



**Διάγραμμα 6: Ποσοστό φύλου**

Στην ερώτηση αναφορικά με την μόνιμη διαμονή του ερωτώμενου στον νομό Πέλλας, το 100% του δείγματος απάντησε θετικά. Άλλωστε αποτελούσε και την κρίσιμη ερώτηση για την ουσιαστική συμμετοχή του ερωτώμενου στην έρευνα. Οι αρνητικές απαντήσεις αφαιρέθηκαν από το δείγμα.



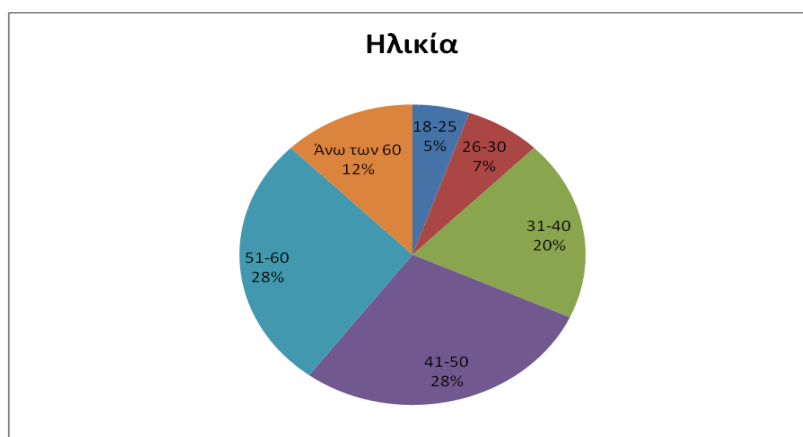
**Διάγραμμα 7: Ποσοστό κατοικίας στον Νομό Πέλλας**

Στην έρευνα συμμετείχαν ερωτώμενοι από διάφορες ηλικιακές ομάδες. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται ο αριθμός των ερωτώμενων ανά ηλικιακή ομάδα καθώς και το ποσοστό της κάθε ηλικιακής ομάδας στο σύνολο του δείγματος.

**Πίνακας 2: Συχνότητα ηλικίας**

Ηλικία	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>18-25</b>	6	5%
<b>26-30</b>	8	7%
<b>31-40</b>	22	20%
<b>41-50</b>	32	28%
<b>51-60</b>	31	28%
<b>Άνω των 60</b>	14	12%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%

Παρακάτω παρουσιάζεται και το σχετικό διάγραμμα



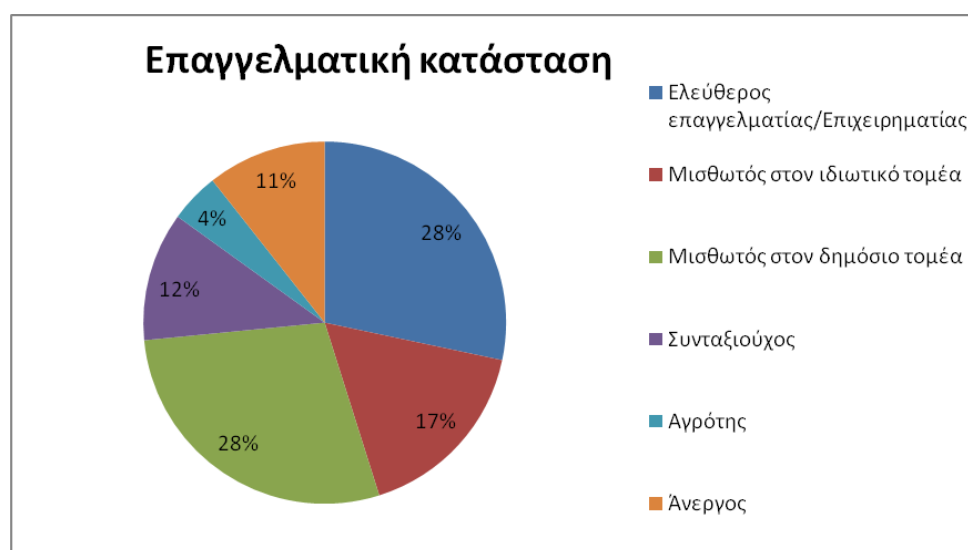
**Διάγραμμα 8: Ποσοστό ηλικίας**

Αναφορικά με την επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων εντοπίζεται ποικιλομορφία στις απαντήσεις τους. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις ως αριθμός αλλά και ως ποσοστό του συνολικού δείγματος.

**Πίνακας 3: Επαγγελματική κατάσταση**

Επαγγελματική κατάσταση	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Ελεύθερος επαγγελματίας/Επιχειρηματίας</b>	32	28%
<b>Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα</b>	19	17%
<b>Μισθωτός στον δημόσιο τομέα</b>	32	28%
<b>Συνταξιούχος</b>	13	12%
<b>Αγρότης</b>	5	4%
<b>Άνεργος</b>	12	11%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%

Το αντίστοιχο διάγραμμα για την επαγγελματική κατάσταση των ερωτώμενων παρουσιάζεται παρακάτω:



**Διάγραμμα 9: Επαγγελματική κατάσταση**

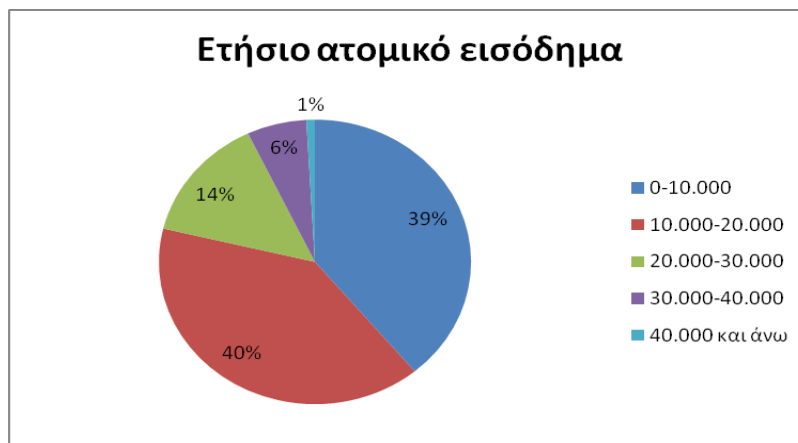
Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις αναφορικά με το ετήσιο ατομικό εισόδημα των ερωτώμενων.

**Πίνακας 4: Εισόδημα ερωτώμενων**

Ετήσιο ατομικό εισόδημα	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>0-10.000</b>	44	39%
<b>10.000-20.000</b>	45	40%
<b>20.000-30.000</b>	16	14%
<b>30.000-40.000</b>	7	6%

<b>40.000 και άνω</b>	1	1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%

Ακολουθεί το σχετικό διάγραμμα



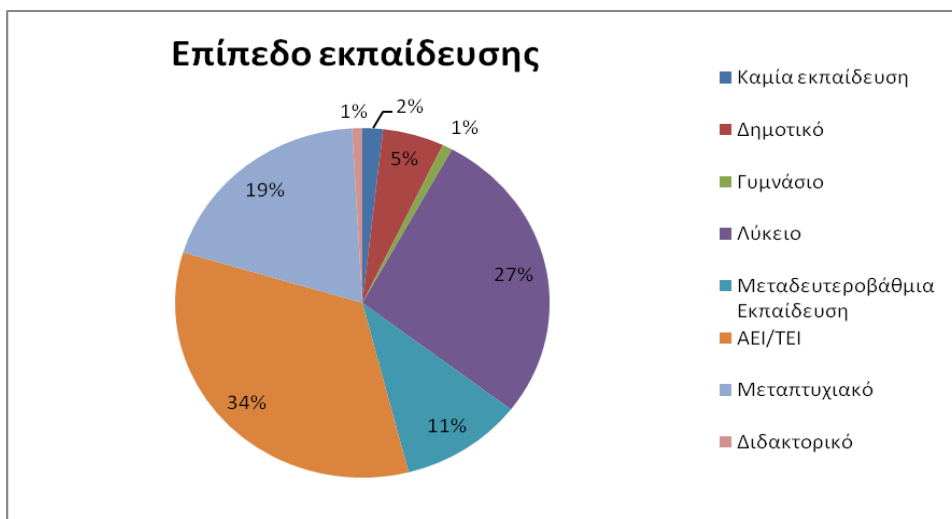
**Διάγραμμα 10: Εισόδημα ερωτώμενων**

Τέλος, στις ερωτήσεις για τα δημογραφικά και ατομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων περιλαμβάνονταν και ερώτηση αναφορικά με το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Οι απαντήσεις που συλλέχθηκαν παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα καθώς και στο ακόλουθο διάγραμμα.

**Πίνακας 5: Επίπεδο εκπαίδευσης**

Εκπαίδευση	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Καμία εκπαίδευση</b>	2	2%
<b>Δημοτικό</b>	6	5%
<b>Γυμνάσιο</b>	1	1%
<b>Λύκειο</b>	31	27%
<b>Μεταδευτεροβάθμια Εκπαίδευση</b>	12	11%
<b>ΑΕΙ/ΤΕΙ</b>	38	34%
<b>Μεταπτυχιακό</b>	22	19%
<b>Διδακτορικό</b>	1	1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%





**Διάγραμμα 11: Επίπεδο εκπαίδευσης**

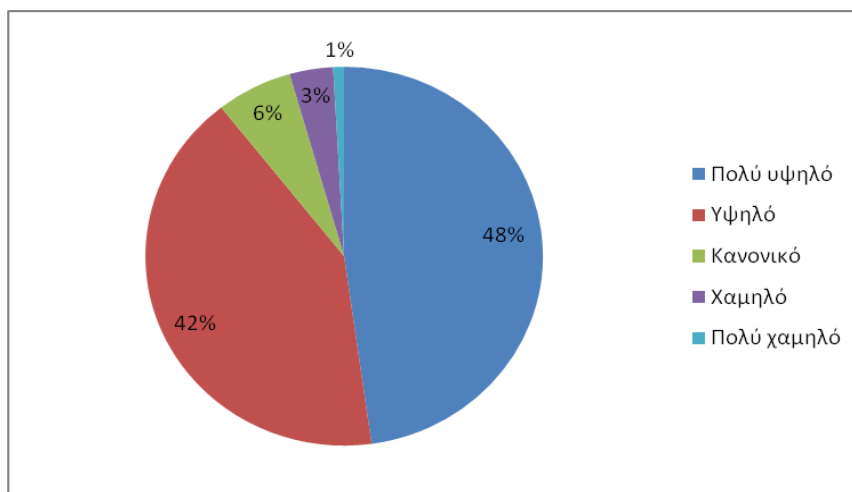
**Αντιλήψεις των συμμετεχόντων για το υπάρχον φορολογικό σύστημα**

Στην ερώτηση για το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης οι περισσότεροι απάντησαν ότι αυτό είναι πολύ υψηλό ή υψηλό. Συγκεκριμένα, το 48% των ερωτώμενων απάντησε ότι είναι πολύ υψηλό και το 42% απάντησε ότι είναι υψηλό. Το σύνολο των απαντήσεων παρουσιάζεται παρακάτω.

**Ερώτηση:** Ποιά είναι η γνώμη σας σχετικά με το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας;

**Πίνακας 6: Απαντήσεις για το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης**

	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Πολύ υψηλό</b>	54	48%
<b>Υψηλό</b>	47	42%
<b>Κανονικό</b>	7	6%
<b>Χαμηλό</b>	4	3%
<b>Πολύ χαμηλό</b>	1	1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%



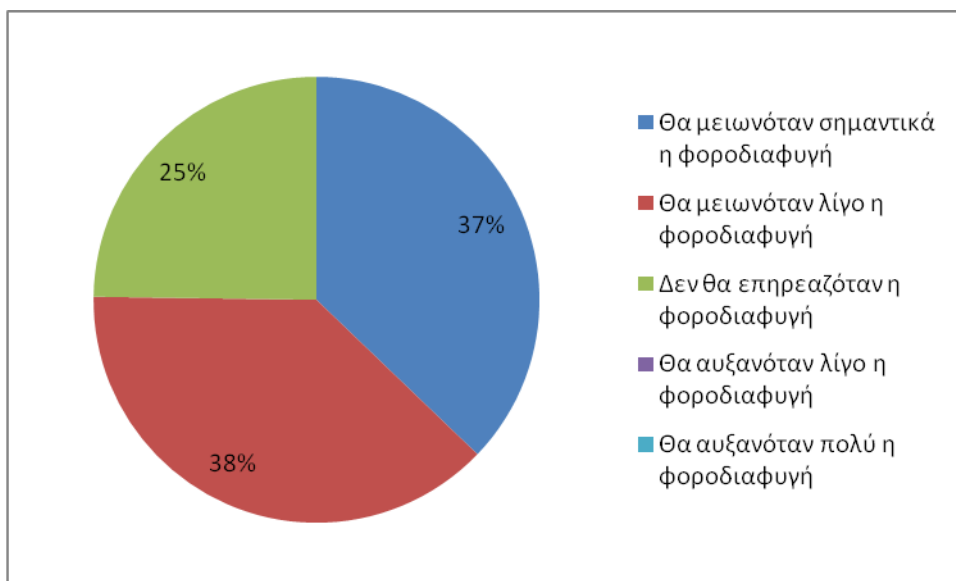
**Διάγραμμα 12: Απαντήσεις για το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης**

Στη συνέχεια, η επόμενη ερώτηση διατυπώθηκε με τρόπο ώστε να αναδείξει εάν οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές ευθύνονται για το επίπεδο φοροδιαφυγής που παρατηρείται στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα ο ερωτώμενος κλήθηκε να απαντήσει ποιο θα ήταν το αποτέλεσμα της μείωσης των φορολογικών συντελεστών στο επίπεδο της φοροδιαφυγής.

Ερώτηση: Στη χώρα μας εντοπίζεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Θεωρείτε ότι εάν γινόταν μία μείωση στους φορολογικούς συντελεστές, θα επηρεαζόταν η φοροδιαφυγή;

**Πίνακας 7: Απαντήσεις για την επιρροή των φορολογικών συντελεστών στη φοροδιαφυγή**

	Απάντηση	Ποσοστό
<b>Θα μειωνόταν σημαντικά η φοροδιαφυγή</b>	42	37%
<b>Θα μειωνόταν λίγο η φοροδιαφυγή</b>	43	38%
<b>Δεν θα επηρεαζόταν η φοροδιαφυγή</b>	28	25%
<b>Θα αυξανόταν λίγο η φοροδιαφυγή</b>	0	0%
<b>Θα αυξανόταν πολύ η φοροδιαφυγή</b>	0	0%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%



**Διάγραμμα 13: Απαντήσεις για τη σχέση φορολογικού συντελεστή και φοροδιαφυγής**

Γίνεται αντιληπτό ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων θεωρεί πως οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην ύπαρξη της φοροδιαφυγής. Μάλιστα θεωρούν ότι μία μείωση των φορολογικών συντελεστών θα έχει θετικά αποτελέσματα καθώς θα συμβάλει στη μείωση του επιπέδου της φοροδιαφυγής.

Στη συνέχεια υπήρχαν επτά καταφατικές προτάσεις αναφορικά με το υπάρχον φορολογικό σύστημα και ο ερωτώμενος κλήθηκε να δηλώσει τον βαθμό συμφωνίας του με αυτές. Χρησιμοποιήθηκε η εξής κλίμακα: 1= Διαφωνώ απόλυτα, 2= Διαφωνώ, 3= Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4= Συμφωνώ, 5= Συμφωνώ απόλυτα

Πρόταση 1: *Η ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών και αγαθών (π.χ. υγεία, παιδεία κλπ) ανταποκρίνεται στο ύψος των φορολογικών βαρών που πληρώνουμε.*

Πρόταση 2: *Το φορολογικό σύστημα της χώρας και η νομοθεσία για τους φόρους, είναι απλοί και εύκολα κατανοητοί*

Πρόταση 3: *Υπάρχουν πολλά "παραθυράκια" στη φορολογική νομοθεσία*

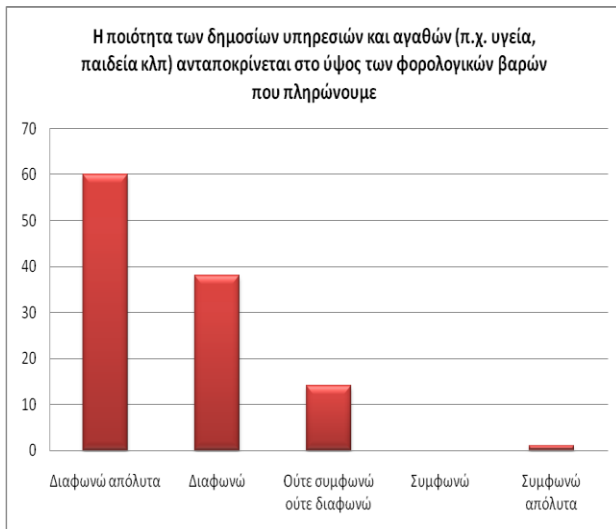
Πρόταση 4: *Οι φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί της χώρας λειτουργούν αποτελεσματικά*

Πρόταση 5: *Το κράτος δαπανά με τον σωστό τρόπο τα χρήματα των φορολογούμενων*

Πρόταση 6: *Όταν αυξάνονται οι φόροι, είναι λογικό να αυξάνονται και τα ποσοστά φοροδιαφυγής*

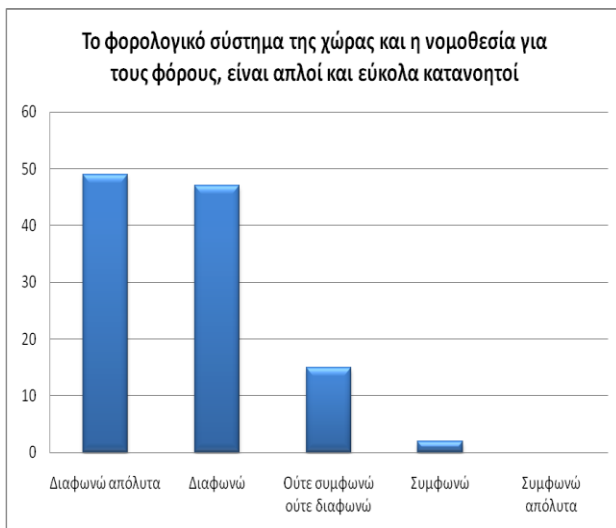
Πρόταση 7: *Το κράτος ανταμείβει τους έντιμους φορολογούμενους*

Οι απαντήσεις των ερωτώμενων παρουσιάζονται παρακάτω:



**Διάγραμμα 14:** Απόψεις για την ποιότητα των δημοσίων αγαθών

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 1,62 και η τυπική απόκλιση 0,59. Όπως φαίνεται και στο διπλανό διάγραμμα οι ερωτώμενοι δεν είναι ικανοποιημένοι από την ποιότητα των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών που τους προσφέρει το κράτος συγκριτικά με το ύψος των φορολογικών βαρών που πληρώνουν σε αυτό.



**Διάγραμμα 15:** Απόψεις για την φορολογική νομοθεσία και το φορολογικό σύστημα

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 1,73 και η διακύμανση 0,57. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι διαφώνησαν με την πρόταση ότι η φορολογική νομοθεσία είναι απλή και εύκολα κατανοητή. Συγκεκριμένα, οι 96 από αυτούς δήλωσαν ότι διαφωνούν απόλυτα ή διαφωνούν ενώ μόλις 2 δήλωσαν την συμφωνία τους. Αποδεικνύεται λοιπόν, ότι οι περισσότεροι φορολογούμενοι δυσκολεύονται στην κατανόηση του τρόπου φορολόγησης των εισοδημάτων τους.



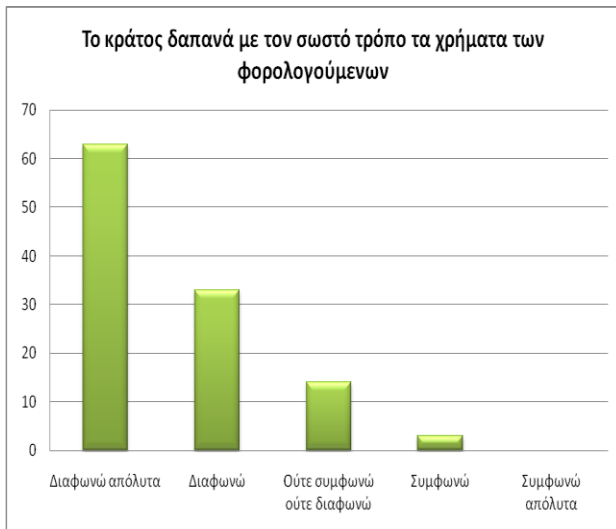
**Διάγραμμα 16: Απόψεις για την ύπαρξη κενών στη φορολογική νομοθεσία**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 3,77 και η διακύμανση 1,3. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι συμφώνησαν με την πρόταση ότι η φορολογική νομοθεσία έχει κενά. Τα κενά αυτά δημιουργούν ευνοϊκό κλίμα για τους φορολογούμενους που αναζητούν τρόπους να μειώσουν την φορολογική τους υποχρέωση.



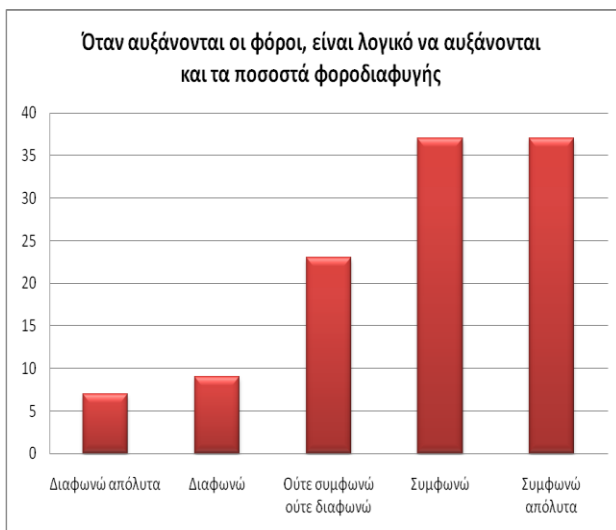
**Διάγραμμα 17: Απόψεις για τον τρόπο λειτουργίας των φοροεισπρακτικών μηχανισμών**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων διαμορφώθηκε στο 1,95 και η διακύμανση 0,8. Όπως φαίνεται και στο διπλανό διάγραμμα, οι φορολογούμενοι δεν εμπιστεύονται τον τρόπο λειτουργίας των φοροεισπρακτικών μηχανισμών της χώρας. Συγκεκριμένα, 88 από αυτούς διαφώνησαν με την πρόταση, ενώ μόλις 7 ερωτώμενοι δήλωσαν την εμπιστοσύνη τους στον τρόπο λειτουργίας των φοροεισπρακτικών μηχανισμών.



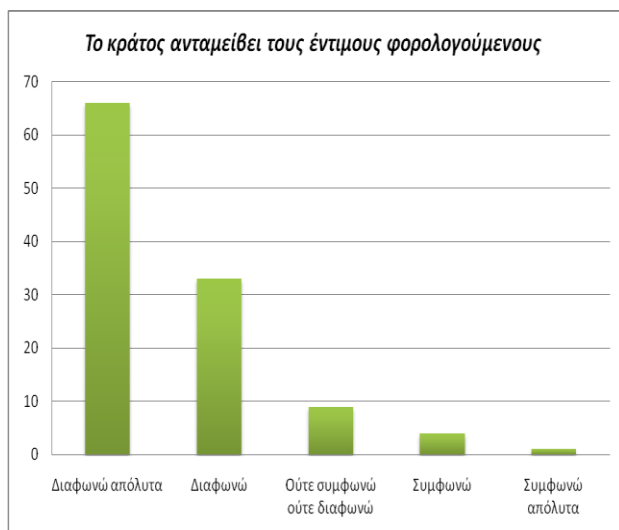
**Διάγραμμα 18:** Απόψεις για τον τρόπο αξιοποίησης των φόρων

Στην πρόταση αυτή, ο μέσος όρος ήταν 1,62 και η διακύμανση 0,69. Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι το κράτος δεν αξιοποιεί με τον σωστό τρόπο τα χρήματα που εισπράττει από τους φορολογούμενους. Η πρόταση αυτή συμπληρώνει την πρώτη πρόταση αναφορικά με την ποιότητα των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών. Οι ερωτώμενοι και στις δύο προτάσεις φαίνεται να μην είναι ικανοποιημένοι από τον τρόπο αξιοποίησης των χρημάτων που πληρώνουν ως φόρους.



**Διάγραμμα 19:** Απόψεις για τη σχέση φορολογικών συντελεστών και φοροδιαφυγής

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν ότι είναι λογικό να αυξάνονται τα επίπεδα φοροδιαφυγής όταν αυξάνονται οι φόροι. Συγκεκριμένα, 74 από τους ερωτώμενους συμφωνούν απόλυτα ή συμφωνούν. Η πρόταση αυτή συμπληρώνει την ερώτηση αναφορικά με την επιρροή που θα είχε μία μείωση του φορολογικού συντελεστή στο επίπεδο της φοροδιαφυγής. Αποδεικνύεται και εδώ ότι τα επίπεδα των φορολογικών συντελεστών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην συμμόρφωση των φορολογούμενων με τις φορολογικές Αρχές.



Στην περίπτωση αυτή, ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 1,59 και η διακύμανση 0,73. Η πρόταση αυτή αποδεικνύει ότι οι φορολογούμενοι δεν θεωρούν ότι έχουν κίνητρο να συμμορφωθούν με τη φορολογική νομοθεσία, καθώς πιστεύουν πως το κράτος δεν ανταμείβει τους έντιμους φορολογούμενους.

**Διάγραμμα 20: Απόψεις για τον τρόπο αντιμετώπισης των έντιμων φορολογούμενων**

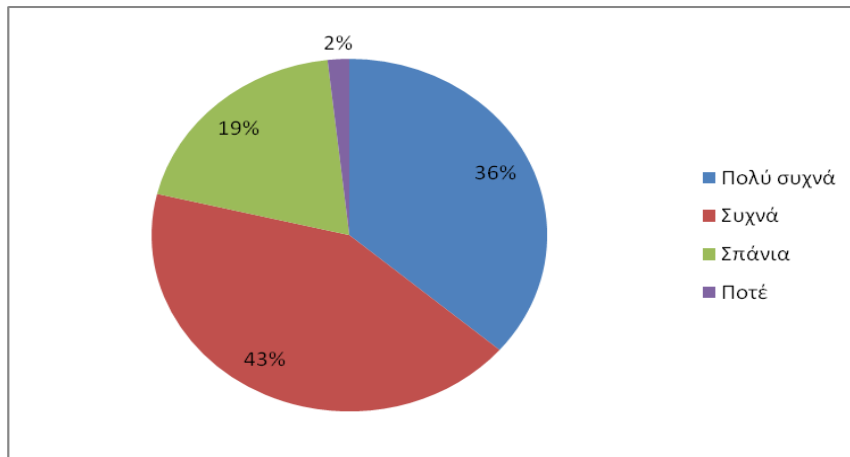
### Ερωτήσεις για τον εντοπισμό της φοροδιαφυγής

Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν πόσο συχνά τους προτείνουν χαμηλότερη τιμή για την αγορά προϊόντος/υπηρεσίας χωρίς την έκδοση απόδειξης.

Ερώτηση: *Πόσο συχνά σας προτείνουν χαμηλότερη τιμή για την αγορά προϊόντος / υπηρεσίας χωρίς την έκδοση απόδειξης;*

**Πίνακας 8: Συχνότητα προσφοράς χαμηλότερης τιμής χωρίς την έκδοση απόδειξης**

	Απάντηση	Ποσοστό
<b>Πολύ συχνά</b>	41	36%
<b>Συχνά</b>	48	43%
<b>Σπάνια</b>	22	19%
<b>Ποτέ</b>	2	2%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%

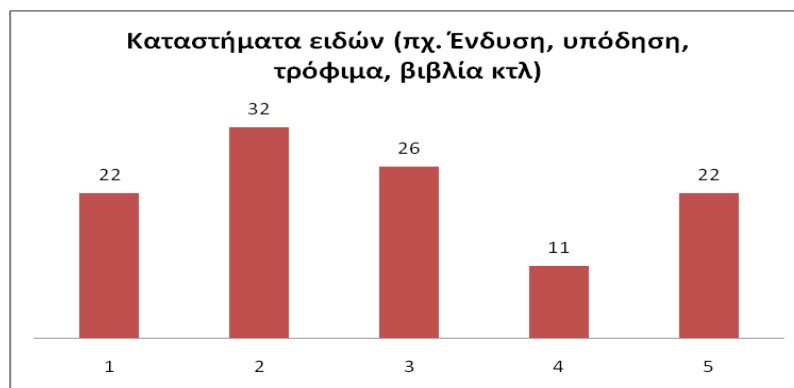


**Διάγραμμα 21: Συχνότητα προσφοράς χαμηλότερης τιμής χωρίς την έκδοση απόδειξης**

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα αλλά και από το διάγραμμα οι περισσότεροι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι η προσφορά ενός προϊόντος ή μίας υπηρεσίας σε χαμηλότερη τιμή χωρίς την έκδοση απόδειξης αποτελεί ένα συχνό φαινόμενο στην καθημερινότητα τους,

Έπειτα, κλήθηκαν να απαντήσουν για τον βαθμό στον οποίο έχουν διαπιστώσει ότι συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες αποφεύγουν την έκδοση απόδειξης. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε ήταν: 1= Εκδίδουν πάντα απόδειξη και 5=Εκδίδουν απόδειξη μόνο αν την ζητήσει ο πελάτης.

Για τα καταστήματα ειδών (πχ. Ένδυση, υπόδηση, τρόφιμα, βιβλία κτλ):



**Διάγραμμα 22: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη τα καταστήματα ειδών**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,81.



Για τις επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (π.χ. κομμωτήρια, κέντρα αισθητικής κλπ):



**Διάγραμμα 23:** Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών  
Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 4,11.

Για τους ελεύθερους επαγγελματίες - τεχνίτες (π.χ. ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κλπ):



**Διάγραμμα 24:** Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι ελεύθεροι επαγγελματίες-τεχνίτες  
Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 4,55.

Για τους ελεύθερους επαγγελματίες - επιστήμονες (π.χ. γιατροί, δικηγόροι κλπ):



**Διάγραμμα 25:** Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι ελεύθεροι επαγγελματίες-επιστήμονες  
Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 4,06.

Για τις επιχειρήσεις τουρισμού (π.χ. ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, μεταφορές κλπ):



Διάγραμμα 26: Βαθμός στον οποίο εκδίδουν απόδειξη οι επιχειρήσεις τουρισμού

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,74.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι διάφορες επαγγελματικές ομάδες για τις οποίες ερωτήθηκαν οι συμμετέχοντες στην έρευνα καθώς και ο μέσος όρος των απαντήσεων που συγκεντρώθηκαν για κάθε μία από αυτές.

Πίνακας 9: Σύγκριση των επαγγελματικών ομάδων ως προς τον βαθμό έκδοσης αποδείξεων

	Μέσος όρος
Καταστήματα ειδών (π.χ. ένδυση, υπόδηση, τρόφιμα, βιβλία κλπ)	2,81
Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (π.χ. κομμωτήρια, κέντρα αισθητικής κλπ)	4,11
Ελεύθεροι επαγγελματίες - τεχνίτες (π.χ. ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κλπ)	4,55
Ελεύθεροι επαγγελματίες - επιστήμονες (π.χ. γιατροί, δικηγόροι κλπ)	4,06
Επιχειρήσεις τουρισμού (π.χ. ξενοδοχεία, τουριστικά γραφεία, μεταφορές κλπ)	2,74

Όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα, οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι οι ελεύθεροι επαγγελματίες - τεχνίτες είναι πιο επιρρεπείς στην μη έκδοση απόδειξης. Ακολουθούν οι επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών, έπειτα οι ελεύθεροι επαγγελματίες - επιστήμονες, στη συνέχεια τα καταστήματα ειδών και τέλος οι επιχειρήσεις τουρισμού.

#### **Φορολογική ηθική και φορολογική συμμόρφωση των ερωτώμενων**

Οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν επίσης, σε μερικές ερωτήσεις για την φορολογική ηθική και την φορολογική συμμόρφωση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ερωτήσεις:

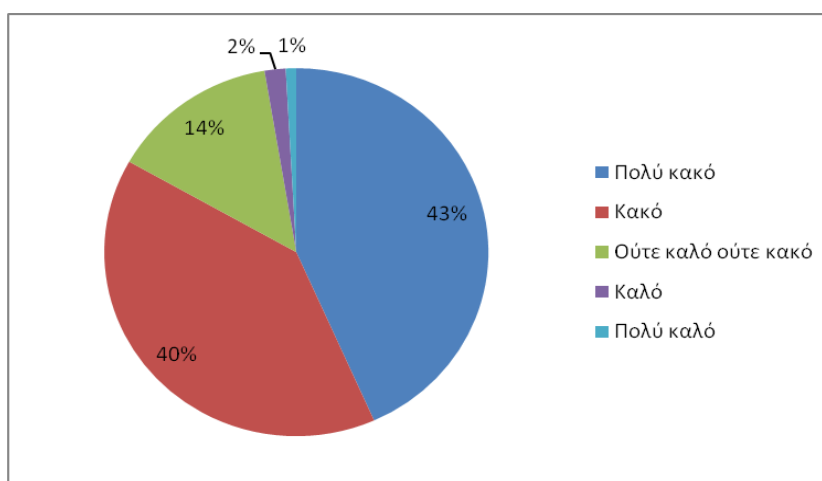
Ερώτηση 1: Πόσο καλό ή πόσο κακό είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος με υψηλό εισόδημα ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;

Ερώτηση 2: Πόσο καλό ή πόσο κακό είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος με χαμηλό εισόδημα ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;

Οι απαντήσεις για την πρώτη ερώτηση αποτυπώνονται παρακάτω:

**Πίνακας 10: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-1η ερώτηση**

	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Πολύ κακό</b>	49	43%
<b>Κακό</b>	45	40%
<b>Ούτε καλό ούτε κακό</b>	16	14%
<b>Καλό</b>	2	2%
<b>Πολύ καλό</b>	1	1%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%

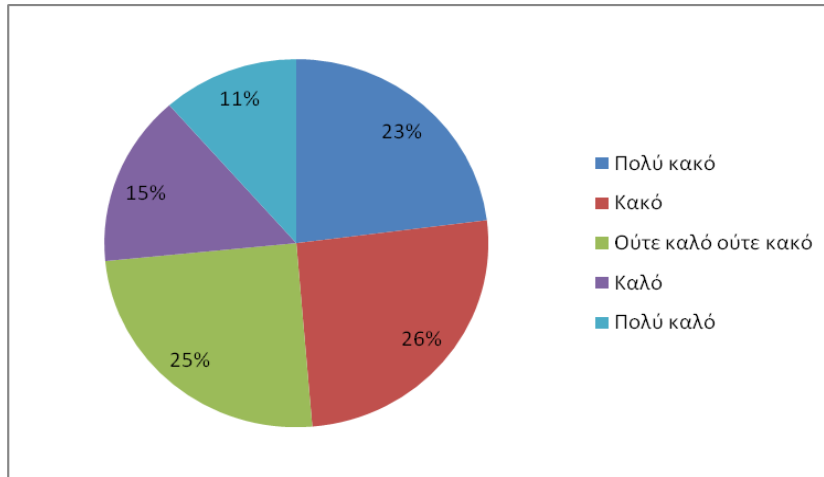


**Διάγραμμα 27: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-1η ερώτηση**

Αντίστοιχα, οι απαντήσεις για την δεύτερη ερώτηση διαμορφώθηκαν ως εξής:

**Πίνακας 11: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρος του εισοδήματος-2η ερώτηση**

	Απαντήσεις	Ποσοστό
<b>Πολύ κακό</b>	26	23%
<b>Κακό</b>	29	26%
<b>Ούτε καλό ούτε κακό</b>	28	25%
<b>Καλό</b>	17	15%
<b>Πολύ καλό</b>	13	11%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%



**Διάγραμμα 28: Απόψεις για την απόκρυψη ενός μέρους του εισοδήματος-2η ερώτηση**

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των δύο ερωτήσεων γίνεται αντιληπτό ότι οι ερωτώμενοι δεν απάντησαν με τον ίδιο τρόπο στις δύο αυτές ερωτήσεις. Στην δεύτερη περίπτωση φαίνεται πως οι ερωτώμενοι δικαιολογούν ως έναν βαθμό την απόκρυψη ενός μέρους του εισοδήματος όταν πρόκειται για φορολογούμενο με χαμηλά εισοδήματα.

Ακολούθησαν επτά καταφατικές προτάσεις στις οποίες έπρεπε ο ερωτώμενος να δηλώσει τον βαθμό συμφωνίας του στην κλίμακα: 1= Διαφωνώ απόλυτα, 2= Διαφωνώ, 3= Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4= Συμφωνώ, 5= Συμφωνώ απόλυτα.

Πρόταση 1: *Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο πέρα από τα εισοδήματα του κράτους, δεν είναι σοβαρό παράπτωμα*

Πρόταση 2: *Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους στις αρχές εάν δεν ερωτηθούν ακριβώς για αυτές*

Πρόταση 3: *Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά*

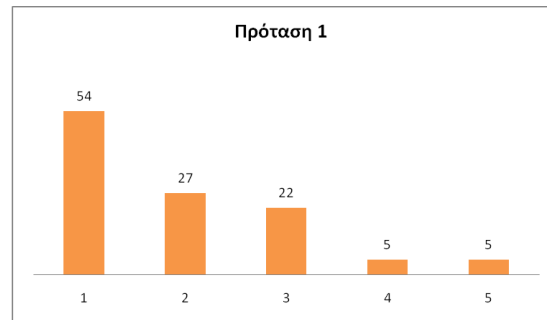
Πρόταση 4: *Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά, ακόμα και αν πρόκειται για μέλη της οικογένειάς μας ή φίλους μας*

Πρόταση 5: *Εάν κάποιος γνωστός μου εξαπατούσε τις φορολογικές αρχές και πλήρωνε μικρότερο φόρο αλλά δεν τιμωρούνταν, θα έκανα και εγώ το ίδιο*

Πρόταση 6: *Όταν ένας φορολογούμενος πληρώνει μικρότερο φόρο επειδή εκμεταλλεύεται τα κενά της νομοθεσίας, δεν θεωρείται ανήθικη συμπεριφορά*

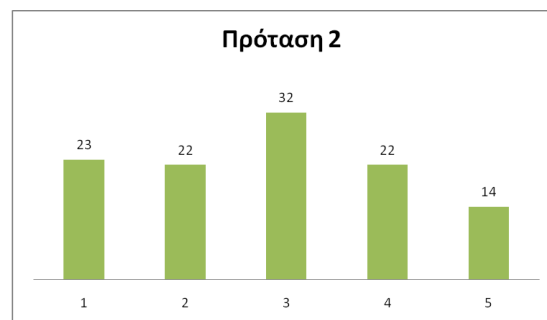
Πρόταση 7: *Εάν είχα την ευκαιρία να πληρώσω λιγότερο φόρο με την εκμετάλλευση των κενών της νομοθεσίας αλλά και έναν μικρό κίνδυνο να εντοπιστώ από τις Αρχές, θα το έκανα καθώς το κέρδος μου θα ήταν μεγαλύτερο από την πιθανότητα εντοπισμού*

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 1,94 και η διακύμανση 1,25. Οι ερωτώμενοι διαφώνησαν με την πρόταση ότι η φοροδιαφυγή δεν είναι σοβαρό παράπτωμα.



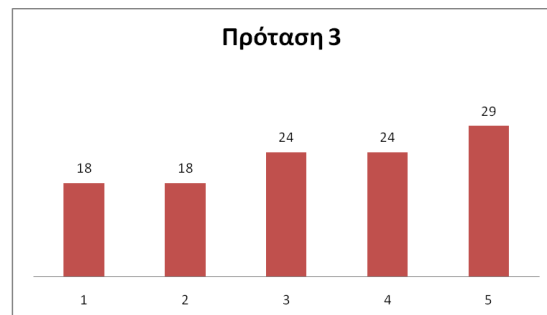
**Διάγραμμα 29: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 1**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,84 και η διακύμανση 1,69. Στην πρόταση περί εθελοντικής δήλωσης των δραστηριοτήτων των φορολογούμενων, οι ερωτώμενοι απάντησαν κατά κύριο λόγο με την επιλογή «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ».



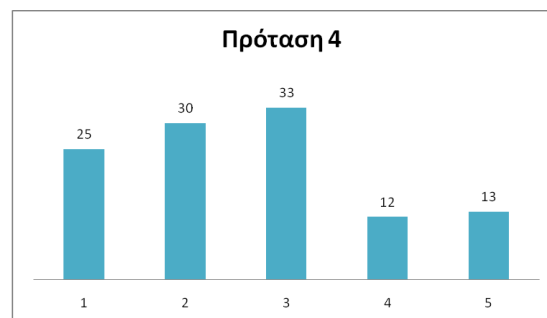
**Διάγραμμα 30: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 2**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 3,25 και η διακύμανση 1,99. Στην πρόταση που αφορά την αναφορά στις φορολογικές αρχές όσων φοροδιαφεύγουν, η συχνότητα των απαντήσεων ήταν περίπου η ίδια. Ωστόσο, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η πρόταση αυτή συνδυαστικά με την επόμενη.



**Διάγραμμα 31: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 3**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,63 και η διακύμανση 1,59. Στην πρόταση αυτή ο ερωτώμενος κλήθηκε να απαντήσει εάν πρέπει να αναφέρει στις φορολογικές αρχές κάποιον που εντάσσεται στον οικογενειακό ή φιλικό του κύκλο και φοροδιαφεύγει. Εδώ, τόσο ο μέσος όρος, όσο και η συχνότητα των



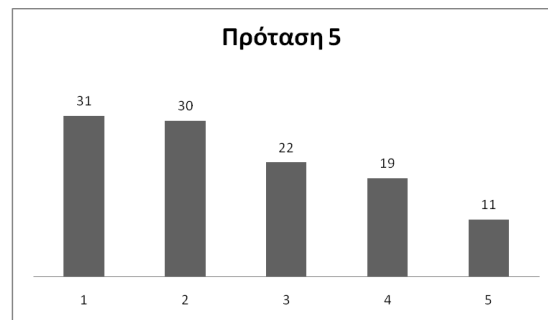
**Διάγραμμα 32: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 4**

απαντήσεων 4 και 5 παρουσιάζονται μειωμένα.

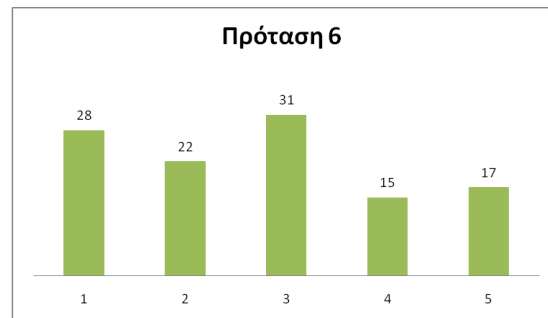
Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,55 και η διακύμανση 1,73. Η πρόταση αυτή υποδηλώνει ότι οι ερωτώμενοι δεν επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τον κοινωνικό τους περίγυρο καθώς δήλωσαν ότι δεν είναι πρόθυμοι να εξαπατήσουν τις φορολογικές αρχές ακόμα και αν το έκανε κάποιος γνωστός τους χωρίς να τιμωρηθεί.

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,74 και η διακύμανση 1,87. Στην πρόταση αυτή εξετάστηκε εάν οι ερωτώμενοι θεωρούν ηθική συμπεριφορά την εκμετάλλευση των κενών της φορολογικής νομοθεσίας (δηλαδή την φοροαποφυγή). Ο μέσος όρος είναι κοντά στην απάντηση «Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ». Ωστόσο, αυτοί που διαφώνησαν με την πρόταση είναι περισσότεροι από αυτούς που συμφώνησαν

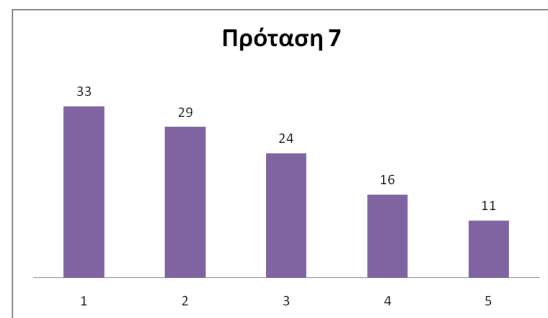
Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,5 και η διακύμανση 1,72. Η τελευταία πρόταση υποδεικνύει ότι οι ερωτώμενοι δεν είναι πρόθυμοι να εξαπατήσουν τις φορολογικές αρχές και να πληρώσουν μικρότερο φόρο όταν υπάρχει ο κίνδυνος εντοπισμού τους.



**Διάγραμμα 33: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 5**



**Διάγραμμα 34: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 6**



**Διάγραμμα 35: Απαντήσεις φορολογικής ηθικής/φορολογικής συμμόρφωσης - Πρόταση 7**

### Ερωτήσεις για τους φορολογικούς ελέγχους και τις επιβαλλόμενες ποινές

Στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας υπήρχαν έξι καταφατικές προτάσεις στις οποίες ο ερωτημένος κλήθηκε να δηλώσει τον βαθμό συμφωνίας του και αφορούσαν τους ελέγχους που γίνονται για τη συμμόρφωση των φορολογούμενων με τις φορολογικές αρχές καθώς επίσης και πιθανές ποινές – μέτρα που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς. Οι προτάσεις ήταν οι εξής:

Πρόταση 1: *Γίνονται αρκετοί έλεγχοι προκειμένου να αποτραπεί η φοροδιαφυγή στην χώρα μας*

Πρόταση 2: *Η δημοσιοποίηση των ονομάτων αυτών που φοροδιαφεύγουν θα συμβάλει στη μείωση του φαινομένου της φοροδιαφυγής*

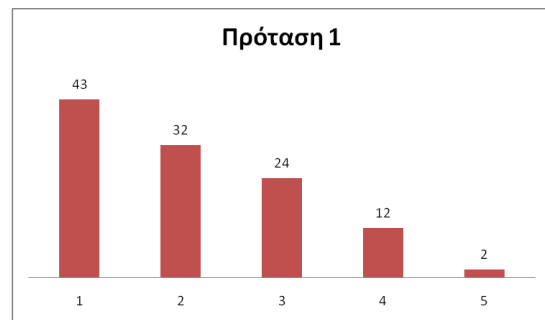
Πρόταση 3: *Οι υψηλές ποινές θα μπορούσαν να μειώσουν την φοροδιαφυγή στη χώρα μας*

Πρόταση 4: *Οι φοροφυγάδες δεν τιμωρούνται πάντα*

Πρόταση 5: *Η εντατικοποίηση των ελέγχων θα συμβάλει στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής*

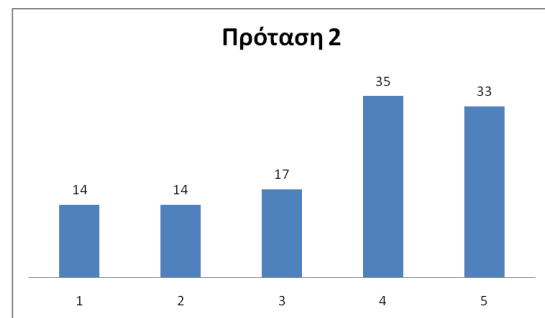
Πρόταση 6: *Η παραγραφή των φορολογικών υποθέσεων, δηλαδή η παραγραφή του δικαιώματος του Δημοσίου για την έκδοση πράξεων διοικητικού ή διορθωτικού προσδιορισμού φόρου ή προστίμου ενθαρρύνει την φοροδιαφυγή*

Ο μέσος όρος των απαντήσεων ήταν 2,10. Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι δεν γίνονται αρκετοί έλεγχοι για τη φορολογική συμμόρφωση των φορολογούμενων. Η κατάσταση αυτή ευνοεί τους φορολογούμενους που προσπαθούν να μειώσουν ή και να αποφύγουν την πληρωμή του φόρου που τους αναλογεί.



**Διάγραμμα 36: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 1**

Ο μέσος όρος των απαντήσεων για τη δεύτερη πρόταση ήταν 3,52. Φαίνεται πως οι ερωτώμενοι δεν θεωρούν ότι η δημοσιοποίηση των ονομάτων αυτών που φοροδιαφεύγουν θα συμβάλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση της παραβατικής τους συμπεριφοράς.



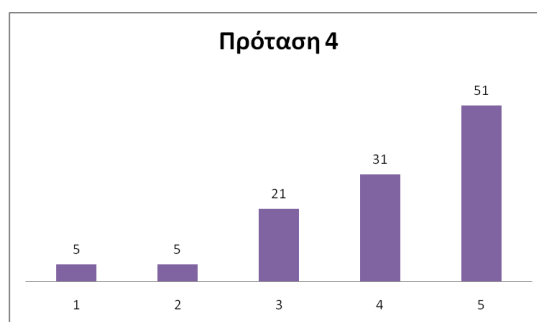
**Διάγραμμα 37: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 2**

Φαίνεται πως οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι υψηλές ποινές θα είχαν καλύτερα αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς, συγκριτικά με την δημοσιοποίηση των ονομάτων των φοροφυγάδων, χωρίς όμως να σημειώνεται πολύ υψηλός μέσος όρος στις απαντήσεις τους. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος ήταν 3,75.



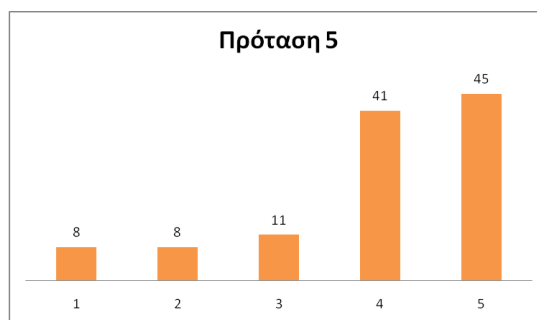
**Διάγραμμα 38: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 3**

Η ερώτηση αυτή σημείωσε μέσο όρο 4,04. Οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι οι φοροφυγάδες δεν τιμωρούνται πάντα. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για τους φορολογούμενους που θέλουν να εξαπατήσουν τις φορολογικές αρχές καθώς έχουν την πεποίθηση ότι δεν θα τιμωρηθούν.



**Διάγραμμα 39: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 4**

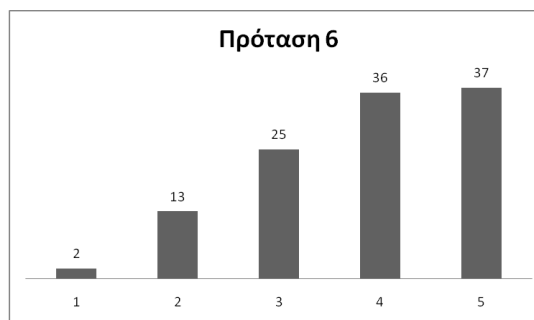
Στην πρόταση αυτή ο μέσος όρος διαμορφώθηκε σε 3,95. Η εντατικοποίηση των ελέγχων θα μπορούσε να συμβάλει στην αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς. Μάλιστα, εάν εξεταστεί συνδυαστικά με την πρώτη πρόταση, στην οποία οι ερωτώμενοι απάντησαν ότι δεν γίνονται αρκετοί έλεγχοι, τότε αποδεικνύεται ότι οι έλεγχοι που γίνονται δεν επαρκούν για την αποτροπή της παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς.



**Διάγραμμα 40: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 5**



Στην τελευταία πρόταση ο μέσος όρος ήταν 3,82. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν ότι η παραγραφή των φορολογικών υποθέσεων ευνοεί τη μη συμμόρφωση με την φορολογική νομοθεσία, καθώς μετά το πέρας ορισμένων ετών, το Δημόσιο χάνει το δικαίωμά του για έκδοση πράξεων διοικητικού ή διορθωτικού προσδιορισμού φόρου ή επιβολή προστίμου.

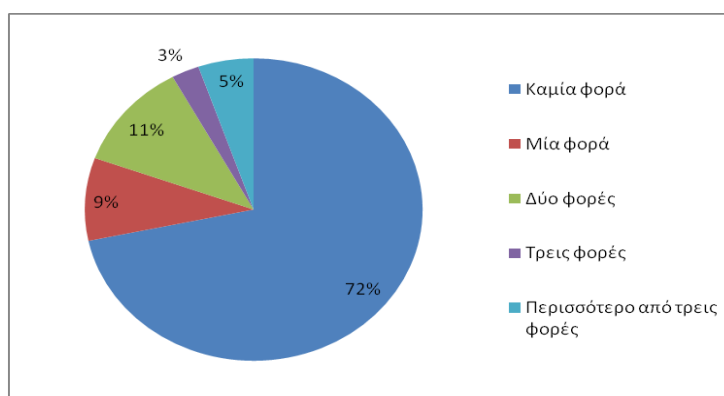


**Διάγραμμα 41: Απαντήσεις για ελέγχους και ποινές - Πρόταση 6**

Στην τελευταία ερώτηση οι συμμετέχοντες στην έρευνα ερωτήθηκαν πόσες φορές τους έχει γίνει φορολογικός έλεγχος. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι απαντήσεις.

**Πίνακας 12: Συχνότητα φορολογικού ελέγχου**

	Απάντηση	Ποσοστό
<b>Καμία φορά</b>	81	72%
<b>Μία φορά</b>	10	9%
<b>Δύο φορές</b>	13	11%
<b>Τρεις φορές</b>	3	3%
<b>Περισσότερο από τρεις φορές</b>	6	5%
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	113	100%



**Διάγραμμα 42: Συχνότητα φορολογικού ελέγχου**

Όπως φαίνεται από τον πίνακα αλλά και από το διάγραμμα, στους περισσότερους ερωτώμενους δεν έχει γίνει καμία φορά φορολογικός έλεγχος.

## **ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7**

### **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

#### **7.1 Συμπεράσματα**

Έπειτα από την ανάλυση της βιβλιογραφίας εξάγεται το συμπέρασμα ότι η φορολογία αποτελεί σημαντική πηγή άντλησης εσόδων για το κράτος. Με τα έσοδα αυτά, το κράτος καλύπτει τα έξοδα των δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται στο σύνολο των πολιτών. Ωστόσο, οι φορολογούμενοι συχνά δεν συμμορφώνονται με τις φορολογικές αρχές και αναζητούν τρόπους να μειώσουν το ύψος της φορολογικής τους υποχρέωσης. Τα κίνητρα και οι λόγοι που τους οδηγούν στην υιοθέτηση παρεκκλίνουσας φορολογικής συμπεριφοράς είναι ποικίλα.

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε αποδεικνύεται ότι η πολυπλοκότητα του φορολογικού συστήματος και η δυσκολία των φορολογούμενων να κατανοήσουν τη φορολογική νομοθεσία αποτελούν πηγές αβεβαιότητας για τους πολίτες. Σε συνδυασμό με την πεποίθηση των φορολογούμενων ότι το ύψος των φορολογικών συντελεστών είναι πολύ υψηλό και το γεγονός ότι οι δημόσιες υπηρεσίες και αγαθά που τους προσφέρει το κράτος δεν ανταποκρίνονται στο ύψος των φόρων που καταβάλλουν, γίνεται αντιληπτό ότι οι φορολογούμενοι προσπαθούν να βρουν τρόπους να μειώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση προκειμένου να εξισορροπήσουν την κατάσταση αυτή.

Ένας άλλος βασικός παράγοντας που επηρεάζει την προθυμία των φορολογούμενων να συμμορφωθούν με τη φορολογική νομοθεσία είναι η συμπεριφορά των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής. Εάν δεν ακολουθούνται οι βασικές αρχές της φορολογίας, τότε οι φορολογούμενοι τείνουν να μην συμμορφώνονται καθώς νιώθουν αδικημένοι. Ακόμη, οι αδυναμίες του φορολογικού συστήματος ενισχύουν τα κίνητρα των φορολογούμενων για μη συμμόρφωση. Αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι δεν υπάρχει μία ολοκληρωμένη τεχνολογική δομή της Φορολογικής Διοίκησης προκειμένου να συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία των φορολογούμενων και να διενεργεί ελέγχους διασταυρώνοντας όλες τις πληροφορίες που τον αφορούν. Επίσης, η ύπαρξη πολλών ελεύθερων επαγγελματιών δυσχεραίνει το έργο των Αρχών καθώς ο έλεγχος τους είναι μία δύσκολη διαδικασία και αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να φοροδιαφεύγουν συστηματικά αλλά να μην είναι δυνατός ο εντοπισμός τους.

Το αίσθημα δικαίου, η φορολογική ηθική και η εμπιστοσύνη των φορολογούμενων απέναντι στις Αρχές διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη συμπεριφορά τους. Όταν οι φορολογούμενοι θεωρούν ότι δεν υπάρχει δίκαιος επιμερισμός των φορολογικών βαρών, τότε αυτοί φοροδιαφεύγουν προκειμένου να αποκαταστήσουν την ισότητα. Η φορολογική ηθική του κάθε φορολογούμενου είναι αυτή που διαμορφώνει τη συμπεριφορά του απέναντι στις φορολογικές αρχές. Αποδεικνύεται ότι φορολογούμενοι με υψηλή φορολογική ηθική φοροδιαφεύγουν σε μικρότερο βαθμό συγκριτικά με φορολογούμενους που χαρακτηρίζονται από χαμηλή φορολογική ηθική. Ακόμη, η εμπιστοσύνη των φορολογούμενων στις φορολογικές αρχές αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιρροής της συμπεριφοράς τους. Προκειμένου να εμπιστεύονται οι φορολογούμενοι της Αρχές και τον τρόπο λειτουργίας του φορολογικού συστήματος πρέπει να θεωρούν ότι οι φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί λειτουργούν αποτελεσματικά. Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, αποδεικνύεται ότι οι περισσότεροι φορολογούμενοι θεωρούν πως αυτοί δεν είναι αποτελεσματικοί. Η πεποίθηση αυτή, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι θεωρούν πως υπάρχουν πολλά κενά στη φορολογική νομοθεσία που μπορούν να τα εκμεταλλευτούν οι φορολογούμενοι στην προσπάθειά τους να μειώσουν τη φορολογική τους υποχρέωση, συναποτελούν λόγους μη φορολογικής συμμόρφωσης.

Από τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο υλοποίησης της έρευνας γίνεται αντιληπτό ότι οι φορολογούμενοι είναι πρόθυμοι να συμμορφωθούν με τις φορολογικές αρχές και να καταβάλλουν τους φόρους που τους αναλογούν αρκεί να τους δοθούν κίνητρα. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι απάντησαν ότι το κράτος δεν ανταμείβει τους έντιμους φορολογούμενους και ταυτόχρονα δεν τιμωρεί πάντα αυτούς που φοροδιαφεύγουν. Αποδεικνύεται λοιπόν ότι εάν οι φορολογούμενοι νιώθουν ότι το φορολογικό σύστημα είναι δίκαιο, ανταμείβει τους έντιμους φορολογούμενους και τιμωρεί τους φοροφυγάδες, τότε θα υπάρξει φορολογική συμμόρφωση.

## **7.2 Περιορισμοί της Έρευνας**

Η ευαισθησία του θέματος της έρευνας και η διστακτικότητα των πολιτών να συμμετέχουν σε αυτήν, αποτελούν τον σημαντικότερο περιορισμό της έρευνας. Η συμπεριφορά των φορολογούμενων αποτελεί ένα ιδιαίτερα ευαίσθητο ζήτημα και για τον λόγο αυτό το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από γενικότερες ερωτήσεις που δεν θα έφερναν τον ερωτώμενο σε δύσκολη θέση. Γίνεται αντιληπτό ότι εάν οι ερωτήσεις αφορούσαν τη δική

του φορολογική συμπεριφορά, τότε σχεδόν κανένας δεν θα ήταν πρόθυμος να συμμετέχει στην έρευνα και να απαντήσει με ειλικρίνεια.

### **7.3 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα**

Η συμπεριφορά των ανθρώπων μεταβάλλεται καθώς μεταβάλλεται το περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται. Έτσι, η μελλοντική μελέτη των αντιλήψεων καθώς και των αιτιών που οδηγούν στις παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές μπορεί να προσφέρει μία διαφορετική οπτική. Ακόμη, καθώς η συγκεκριμένη έρευνα εστίασε στους εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων προτείνεται σε μελλοντική έρευνα να γίνουν αντικείμενο μελέτης οι εσωτερικοί παράγοντες και τα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε φορολογούμενου που έχουν επιρροή στη συμπεριφορά του. Τέλος, προτείνεται η μελέτη του ίδιου θέματος με τη χρήση διαφορετικής μεθόδου συλλογής των δεδομένων, καθώς στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρήθηκε διστακτικότητα από τους φορολογούμενους να λάβουν μέρος στην έρευνα.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

### Ξενογλώσσες

Abdulahi, R. and Mansor, N. (2015), "Fraud triangle theory and fraud diamond theory. Understanding the convergent and divergent for future research", *International journal of academic research in accounting, Finance and management sciences*, Vol. 5, pp. 38-45.

Aczel, A. & Sounderpandian, J. (1999), *Complete business statistics*, Irwin/McGraw Hill, Boston.

Akers, M. D. and Gissel, J. L. (2006), "What is fraud and who is responsible?", *Journal of Forensic Accounting*, Vol. 7, pp. 247-256.

Alm, J., Sanchez, I. and de Juan, A. (1995), "Economic and noneconomic factors in tax compliance", *KYKLOS-BERNE*, Vol. 48, pp. 3-18.

Andreoni, J., Erard, B. and Feinstein, J. (1998), "Tax compliance", *Journal of economic literature*, Vol. 36, pp. 818-860.

Bărbuță-Mișu N. (2011), "A Review of Factors for Tax Compliance.", *Economics and Applied Informatics*, Vol. 1, pp. 69 -76.

Biegelman, M. and Bartow, J. (2012), *Executive Roadmap to Fraud Prevention and Internal Control: Creating a Culture of Compliance*, John Wiley & Sons, Hoboken - New Jersey.

Daude, C., Gutierrez, H. and Melguizo, A. (2013), "What drives tax morale? A focus on emerging economies". *Review of Public Economics*, Vol. 207, pp. 9-40.

Drogalas, G., Anagnostopoulou, E., Pazarskis, M., and Petkopoulos, D. (2018), "Tax ethics and tax evasion, evidence from Greece", *Theoretical Economics Letters*, Vol. 8, pp. 1018-1027.

Feld, L. P. and Frey, B. S. (2007), "Tax compliance as the result of a psychological tax contract: The role of incentives and responsive regulation", *Law & Policy*, Vol. 29, pp. 102-120.

Hofmann, E., Hoelzl, E. and Kirchler, E. (2008), “Preconditions of Voluntary Tax Compliance: Knowledge and Evaluation of Taxation, Norms, Fairness, and Motivation to Cooperate”, *Journal of Psychology*, Vol. 216, pp. 209–217.

Khamainy, A. H., Amalia, M. M., Cakranegara, P. A., and Indrawati, A. (2022), “Financial Statement Fraud: The Predictive Relevance of Fraud Hexagon Theory”, *Journal of Accounting and Strategic Finance*, Vol. 5, pp. 110-133.

Kirchler, E., Muehlbacher, S., Kastlunger, B. and Wahl, I. (2007), “Why pay taxes? A review of tax compliance decisions”, International Studies Program Working Paper No. 07-30, Andrew Young School of Policy Studies, Georgia State University, Atlanta, GA, December.

Kirchler E. (1998), “Differential representations of taxes: Analysis of free associations and judgments of five employment groups”, *The Journal of Socio-Economics*, Vol. 27, pp. 117-131.

Marshall G. (2005), "The purpose, design and administration of a questionnaire for data collection", *Radiography*, Vol. 11, pp. 131-136.

Matsaganis, M. and Flevotomou, M. (2010), “Distributional implications of tax evasion in Greece”, Hellenic Observatory, London School of Economics, London, pp. 1-35.

Muehlbacher, S. and Kirchler, E. (2010), "Tax compliance by trust and power of authorities", *International Economic Journal*, Vol. 24, pp. 607-610.

Nurkholis, N., Dularif, M. and Rustiarini, N. W. (2020), "Tax evasion and service-trust paradigm: A meta-analysis", *Cogent Business & Management*, Vol. 7, pp. 1-20.

OECD Publishing (2014), ‘Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy’, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project,  
Available at: <https://www.oecd.org/tax/addressing-the-tax-challenges-of-the-digital-economy-9789264218789-en.htm>

Ruankaew T. (2016), "Beyond the fraud diamond", *International Journal of Business Management and Economic Research*, Vol. 7, pp. 474-476.

Rutkauskas V. (2016), "Factors behind weak tax morale: the case of European Union countries", *Ekonomika*, Vol. 95, pp. 7-27.

Sandmo A. (2005), "The theory of tax evasion: A retrospective view", *National tax journal*, Vol. 58, pp. 643-663.

Sarker T.K. (2003), "Improving tax compliance in developing countries via self-assessments systems-what could Bangladesh learn from Japan", *Asia-Pacific Tax Bulletin*, Vol. 9, pp. 23-30.

Simkovic M. (2015), "The Knowledge Tax", *University of Chicago Law Review*, Vol. 82, pp. 1897-1980.

Torgler, B. and Schneider, F. (2009), "The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy", *Journal of Economic Psychology*, Vol. 30, pp. 228- 245.

Torgler, B and Schneider, F. (2007), "Shadow Economy, Tax Morale, Governance and Institutional Quality: A Panel Analysis", IZA Discussion Paper No. 2563, CESifo Working Paper Series No. 1923, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=960012> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.960012>

Torgler, B. and Schneider, F. (2007), "What shapes attitudes toward paying taxes? Evidence from multicultural European countries", *Social Science Quarterly*, Vol. 88, pp. 443-470.

Torgler, B. (2003), "Tax morale: Theory and empirical analysis of tax compliance" (Doctoral dissertation, University\_of\_Basel).

Torgler B. (2002), "Speaking to Theorists and Searching for Facts: Tax Morale and Tax Compliance in Experiments", *Journal of Economic Surveys*, Vol. 16, pp. 657-683.

Vousinas, G. L. (2019), “Advancing theory of fraud: the SCORE model”, *Journal of Financial Crime*, Vol. 26, pp. 372-381.

### Ελληνικές

Βακόλα, Μ. & Νικολάου, Ι. (2012), *Οργανωσιακή ψυχολογία & συμπεριφορά*, Rosili, Αθήνα.

Βασαρδάνη, Μ. (2011), *ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΜΙΑ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ*, Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών. Διαθέσιμο στο:

<https://www.bankofgreece.gr/Publications/oikodelt201106.pdf>

Γεωργακόπουλος Θ. (2012), *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ε. ΜΠΕΝΟΥ, Αθήνα.

*διαΝΕΟσις - Ernst & Young* (2016), *Η Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα – Αιτίες, Έκταση και Προτάσεις Καταπολέμησής της*. Διαθέσιμο στο: <https://www.dianeosis.org/research/>.

Ζαχαροπούλου Χ. (2012), *Στατιστική Μέθοδοι – Εφαρμογές, σοφία*, Θεσσαλονίκη.

Καραγιώργος Θ. (2019), *Λογιστική Εταιριών και Φορολογία Εισοδήματος*, Αφοι Θ. ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ Ο.Ε., Θεσσαλονίκη.

Νασόπουλος Α. (2016), *Το ζήτημα της φοροαποφυγής και της φοροδιαφυγής*. Διαθέσιμο στο: <https://www.taxheaven.gr/circulars/24275/arora-to-zhthma-ths-foroapofygghs-kai-ths-forodiatfyghs>

Σκιαδάς Δ., «Τα εννοιολογικά σχήματα της απάτης στο πλαίσιο της νομικής προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», *Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου*, τεύχος 1, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2021, σελ. 86-99.

Τάτσος Ν. (2012), *Θεωρία Των Φόρων Και Φορολογική Πολιτική*, Εκδόσεις Κρητική, Αθήνα.



Τάτσος Ν. (2001), Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Τσουρουφλής, Α. & Φορτσάκης, Θ. (2022), ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Νομική Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη.

Μαυρωνάς Ι. (2015), Η διάκριση μεταξύ ΦΟΡΟΥ και ΑΝΤΑΠΟΔΟΤΙΚΟΥ ΤΕΛΟΥΣ. Διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/mtJY6>

ΑΑΔΕ (2023) ΔΗΛΩΣΗ Ε1 2023 Οδηγίες συμπλήρωσης, Διαθέσιμο στο: [https://www.aade.gr/sites/default/files/2023-05/odigies\\_symplirosifep\\_fe2022.pdf](https://www.aade.gr/sites/default/files/2023-05/odigies_symplirosifep_fe2022.pdf)

## **Παράρτημα:**

### **Ερωτηματολόγιο**

Ονομάζομαι Αλατζά Αθανασία και είμαι υποψήφια διπλωματούχος του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στη «Λογιστική και Χρηματοοικονομική» του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης της Διπλωματικής μου εργασίας, με τίτλο "Αίτια και Αντιλήψεις Παρεκκλίνουσας Φορολογικής Συμπεριφοράς - Μία Εμπειρική Προσέγγιση στον Νομό Πέλλας", για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος.

Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι να καταγραφούν οι απόψεις των ερωτώμενων αναφορικά με το υπάρχον φορολογικό σύστημα της χώρα μας καθώς επίσης και με τον τρόπο λειτουργίας αυτού. Ακόμη, ο ερωτώμενος καλείται να απαντήσει σε μερικές ερωτήσεις που αφορούν τις παρεκκλίνουσες φορολογικές συμπεριφορές, όταν δηλαδή ένας φορολογούμενος δεν συμμορφώνεται με την φορολογική νομοθεσία και προβαίνει σε νόμιμες ή παράνομες ενέργειες με σκοπό να μειώσει την φορολογική του υποχρέωση.

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε φυσικά πρόσωπα που είναι υπόχρεα σε υποβολή φορολογικής δήλωσης, διαμένουν μόνιμα στον Νομό Πέλλας και έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους.

Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι ανώνυμη και όλη η έρευνα καλύπτεται από εχεμύθεια. Παρακαλείται ο ερωτώμενος να απαντήσει με ειλικρίνεια το σύνολο των ερωτήσεων.

Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας

Παρακαλώ να σημειώσετε με ένα X την απάντηση που θέλετε να επιλέξετε.

*E1: Ποιά είναι η γνώμη σας σχετικά με το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας;*

- Πολύ υψηλό
- Υψηλό
- Κανονικό
- Χαμηλό
- Πολύ χαμηλό

*E2: Στη χώρα μας εντοπίζεται το φαινόμενο της φοροδιαφυγής. Θεωρείτε ότι εάν γινόταν μία μείωση στους φορολογικούς συντελεστές, θα επηρεαζόταν η φοροδιαφυγή;*

- Θα μειωνόταν σημαντικά η φοροδιαφυγή
- Θα μειωνόταν λίγο η φοροδιαφυγή
- Δεν θα επηρεαζόταν η φοροδιαφυγή
- Θα αυξάνονταν λίγο η φοροδιαφυγή
- Θα αυξάνονταν πολύ η φοροδιαφυγή

Παρακάτω παρακαλώ να σημειώσετε ένα X στους αριθμούς 1-5 που υποδεικνύουν τον βαθμό συμφωνίας σας με κάθε πρόταση.

1= Διαφωνώ απόλυτα, 2= Διαφωνώ, 3= Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4= Συμφωνώ, 5= Συμφωνώ απόλυτα

*E3: Οι παρακάτω επτά ερωτήσεις αφορούν τις απόψεις σας για το φορολογικό σύστημα της χώρας μας*

		1	2	3	4	5
1	Η ποιότητα των δημοσίων υπηρεσιών και αγαθών (π.χ. υγεία, παιδεία κλπ) ανταποκρίνεται στο ύψος των φορολογικών βαρών που πληρώνουμε	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2	Το φορολογικό σύστημα της χώρας και η νομοθεσία για τους φόρους, είναι απλοί και εύκολα κατανοητοί	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3	Υπάρχουν πολλά "παραθυράκια" στη φορολογική	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

	νομοθεσία					
4	Οι φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί της χώρας λειτουργούν αποτελεσματικά	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Το κράτος δαπανά με τον σωστό τρόπο τα χρήματα των φορολογούμενων	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6	Όταν αυξάνονται οι φόροι, είναι λογικό να αυξάνονται και τα ποσοστά φοροδιαφυγής	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7	Το κράτος ανταμείβει τους έντιμους φορολογούμενους	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

*E4: Πόσο συχνά σας προτείνουν χαμηλότερη τιμή για την αγορά προϊόντος / υπηρεσίας χωρίς την έκδοση απόδειξης;*

- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Κάποιες φορές
- Σπάνια
- Ποτέ

*E5: Βαθμολογείτε τα παρακάτω επαγγέλματα από το 1 έως το 5 ως προς τον βαθμό που έχετε διαπιστώσει ότι αποφεύγουν την έκδοση απόδειξης. 1= Εκδίδουν πάντα απόδειξη και 5=Εκδίδουν απόδειξη μόνο αν την ζητήσει ο πελάτης.*

		1	2	3	4	5
1	Καταστήματα ειδών (π.χ. ένδυση, υπόδηση, τρόφιμα, βιβλία κλπ)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2	Επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών (π.χ. κομμωτήρια, κέντρα αισθητικής κλπ)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3	Ελεύθεροι επαγγελματίες - τεχνίτες (π.χ. ηλεκτρολόγοι, υδραυλικοί κλπ)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4	Ελεύθεροι επαγγελματίες - επιστήμονες (π.χ. γιατροί, δικηγόροι κλπ)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Επιχειρήσεις τουρισμού (π.χ. ξενοδοχεία, τουριστικά	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

γραφεία, μεταφορές κλπ)					
-------------------------	--	--	--	--	--

E6: Πόσο καλό ή πόσο κακό είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος με υψηλό εισόδημα ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;

- Πολύ κακό
- Κακό
- Ούτε καλό ούτε κακό
- Καλό
- Πολύ καλό

E7: Πόσο καλό ή πόσο κακό είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος με χαμηλό εισόδημα ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;

- Πολύ κακό
- Κακό
- Ούτε καλό ούτε κακό
- Καλό
- Πολύ καλό

E8: Στις παρακάτω προτάσεις παρακαλώ να σημειώσετε ένα X στους αριθμούς 1-5 που υποδεικνύουν τον βαθμό συμφωνίας σας με κάθε μία από αυτές. 1= Διαφωνώ απόλυτα, 2= Διαφωνώ, 3= Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4= Συμφωνώ, 5= Συμφωνώ απόλυτα

		1	2	3	4	5
1	Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο πέρα από τα εισοδήματα του κράτους, δεν είναι σοβαρό παράπτωμα	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2	Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους στις αρχές εάν δεν ερωτηθούν ακριβώς γι αυτές	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

3	Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4	Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά, ακόμα και αν πρόκειται για μέλη της οικογένειάς μας ή φίλους μας	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Εάν κάποιος γνωστός μου εξαπατούσε τις φορολογικές αρχές και πλήρωνε μικρότερο φόρο αλλά δεν τιμωρούνταν, θα έκανα και εγώ το ίδιο	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
6	Όταν ένας φορολογούμενος πληρώνει μικρότερο φόρο επειδή εκμεταλλεύεται τα κενά της νομοθεσίας, δεν θεωρείται ανήθικη συμπεριφορά	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
7	Εάν είχα την ευκαιρία να πληρώσω λιγότερο φόρο με την εκμετάλλευση των κενών της νομοθεσίας αλλά και έναν μικρό κίνδυνο να εντοπιστώ από τις Αρχές, θα το έκανα καθώς το κέρδος μου θα ήταν μεγαλύτερο από την πιθανότητα εντοπισμού	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

*E9: Στις παρακάτω προτάσεις που αφορούν την συχνότητα του φορολογικού ελέγχου και τις επιβαλλόμενες ποινές, παρακαλώ να σημειώσετε ένα X στους αριθμούς 1-5 που υποδεικνύουν τον βαθμό συμφωνίας σας με κάθε μία από αυτές. 1= Διαφωνώ απόλυτα, 2= Διαφωνώ, 3= Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4= Συμφωνώ, 5= Συμφωνώ απόλυτα*

		1	2	3	4	5
1	Γίνονται αρκετοί έλεγχοι προκειμένου να αποτραπεί η φοροδιαφυγή στην χώρα μας	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
2	Η δημοσιοποίηση των ονομάτων αυτών που φοροδιαφεύγουν θα συμβάλει στη μείωση του φαινομένου της φοροδιαφυγής	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
3	Οι υψηλές ποινές θα μπορούσαν να μειώσουν την φοροδιαφυγή στη χώρα μας	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
4	Οι φοροφυγάδες δεν τιμωρούνται πάντα	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
5	Η εντατικοποίηση των ελέγχων θα συμβάλει στην καταπολέμηση της φοροδιαφυγής	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

6	Η παραγραφή των φορολογικών υποθέσεων, δηλαδή η παραγραφή του δικαιώματος του Δημοσίου για την έκδοση πράξεων διοικητικού ή διορθωτικού προσδιορισμού φόρου ή προστίμου ενθαρρύνει την φοροδιαφυγή	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
---	--	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

*E10: Πόσες φορές σας έχει γίνει φορολογικός έλεγχος;*

- Καμία φορά
- Μία φορά
- Δύο φορές
- Τρεις φορές
- Περισσότερο από τρεις φορές

Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Φύλο:

- Άντρας
- Γυναίκα

Ηλικία:

- 18-25
- 26-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- Άνω των 60

Είστε μόνιμος κάτοικος του Νομού Πέλλας;

- Ναι
- Όχι

Επαγγελματική κατάσταση:

- Ελεύθερος επαγγελματίας/επιχειρηματίας
- Μισθωτός στον ιδιωτικό τομέα
- Μισθωτός στον δημόσιο τομέα
- Συνταξιούχος
- Αγρότης
- Άνεργος
- Άλλο.....

Ετήσιο ατομικό εισόδημα:

- 0-10.000
- 10.000-20.000
- 20.000-30.000
- 30.000-40.000
- 40.000 και άνω

Επίπεδο εκπαίδευσης:

- Καμία εκπαίδευση
- Δημοτικό
- Γυμνάσιο
- Λύκειο
- Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση
- ΑΕΙ/ΤΕΙ
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό